

NR. 3 – OKTOBER 2013

grøn hverdag

UDGIVET AF LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

GRØN HVERDAG 20 ÅRS JUBILÆUM

REFORM AF EU'S LANDBRUGSPOLITIK – EN MISTET MULIGHED

SVINENE ER LYKKELIGT GLEMT

OG BIERNE, - DE HAR DET GODT

BIOMASSE: KLIMAREGNSKAB MED KREATIV BOGFØRING

KLIMASKOLE – HVORFOR DET?

OM SKOVE, KLIMA OG BIODIVERSITET

SELSKIBE VENDER TILBAGE

MAD – MIT AUTENTISKE DANMARK

FOLKEMØDET PÅ BORNHOLM

DIN HANDLING SKABER FORVANDLING

Efterårsferie-sjov på Grantoftegaard

Vi tager hestevognen til kartoffelmarken, hvor vi skal grave kartofler op og senere forvandle dem til de sprødeste øko-fritter. På gårdspladsen kan du desuden lave lækkerier med æbler og høre om biernes betydning for, at vi kan høste æbler hvert år. Hestevognen kører til kartoffelmarken fra gårdspladsen kl. 10 og kl. 12. Arrangementet er gratis.

Åbningstider i Cafebutikken:
Tirsdag – fredag: 11-17   Lørdag – søndag: 10 -16
Mandag: lukket

Læs mere på grantoftegaard.dk. Her kan du også forudbestille skovturskurve

Fiberfri Isolering med Europerl Perlite

- λ Perlite er en vulkansk sten
- λ Ingen skadelige stoffer
- λ Uorganisk - rådner ikke
- λ Miljøvenlig
- λ Høj isolering

- λ Fornybar ressource
- λ Kan genanvendes
- λ Let at bortskaffe
- λ Kan anvendes overalt i bygningen

Europerl Perlite – naturens eget produkt

 FOR ISOLERING OG FILTRERING

Tlf. 48 14 07 22 / Fax 48 14 07 88 • www.perlite.dk

Tjener dine penge noget formål?

Måden du bruger dine penge på, samt den måde dit pengeinstitut videreudlåner penge på, former vort samfund.

Ved indskud på en rentefri indlånskonto i Regnbueafdelingen støtter du muligheden for, at der kan ydes grønne og bæredygtige udlån indenfor miljø, kulturelle og sociale formål.

Dit valg!

Se mere om Regnbuekassen på www.ajak.dk/produkt_rentefri

Du finder os i Slagelse, Thisted, Morsø, Brenderup og senest i København.

Andelskassen J.A.K. Slagelse

UBEHANDLET M/LANOLIN

REN ULD

Ammeindlæg, baby-uldsvøb, giftfrie lammeskind, finuldslanolinam til undertøj, færdigstrikkede undertrøjer, strikkede tæpper i meternål, lanolingarn i changerende farver, varmt undertøj i uld eller uld/silke ulddyner og -madrasser.

Besøg butikken eller ring efter vareliste eller se mere om os på vores website.

NATURLIGBEKLÆDNING

V. ANNE BAK, BRAMSLEV BAKKER 12, 9500 HOBRO, 9851 1223
WWW.NATURLIG-BEKLAEDNING.DK   WWW.SHOP.NATURLIG-BEKLAEDNING.DK

Bliv annoncør i Grøn Hverdag

Karens Hus,
Bispebjerg Bakke 8, 2400
København NV

Telefon og fax: 33 15 33 45

www.gronhverdag.dk

annoncer@gronhverdag.dk

Grøn
Hverdag

Mit Autentiske Danmark

mad

18.-20. oktober i Ridehuset i Århus

fredag: 13-19 • lørdag: 10-17 • søndag: 10-16

Masser af smagsprøver. Vi kårer Årets Vildtret og giver skrællekørekort til børnene.

www.mad-aarhus.dk

Freelance Projektledelse | Dtp | Grafisk Produktion

milleogco.dk

**BLIV MEDLEM OG
GØR EN FORSKEL**

Oktobertilbud

**Nye medlemmer/
abonnenter får hele 2014
med ved betaling af
sædvanligt årskontingent/
abonnement i
oktoberkvartal.**

**Se kontonummer,
gironummer og beløb
på bagsiden.**

**Med venlig hilsen
Bestyrelsen**

BLIV KONTAKTPERSON:

Vi søger medlemmer i hele landet, der vil hjælpe med praktiske opgaver lejlighedsvis. Kontakt sekretariatet for yderligere information.

Grøn Hverdag

LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

Landsorganisationens formål er at udbrede viden om bæredygtig levevis og ikke mindst om, hvordan denne viden kan omsættes til handling. Organisationen udgiver bladet Grøn Hverdag og har aktiv kontakt til politikere, erhvervsliv og borgere.

Landsorganisationen Grøn Hverdag har to repræsentanter i Forbrugerrådet og arbejder her sammen med andre organisationer for en grøn forbrugerpolitik.

Organisationen er desuden medlem af paraplyorganisationen Dansk Folkeoplysnings Samråd.

LANDSFORMAND

Jørgen Martinus
Mobil: 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

SEKRETARIAT

Karens Hus, Bispebjerg Bakke 8,
2400 København NV
Telefon: 33 15 33 45
www.gronhverdag.dk
mail@gronhverdag.dk

BLADET GRØN HVERDAG

Udgives af Landsorganisationen Grøn Hverdag. Kommentarer og artikler udtrykker ikke nødvendigvis organisationens holdninger.

Redaktion: Jørgen Martinus og Ilse Friis Madsen
Produktion: milleogco.dk
Annoncer: Jørgen Martinus tlf. 33 15 33 45
mail: annoncer@gronhverdag.dk
Oplag: 5.000 stk.
Tryk: Glumsø Bogtrykkeri ISSN nr. 0909-0150
Abonnement: Se bagsiden.
Næste nummer udkommer Primo December 2013.
Redaktionel deadline: 28.10.2013
Forside foto: Arbejderbier, Benny Gade

Indhold i dette nummer:

6 GRØN HVERDAG Historie i korte træk	7 CHRISTEL SCHALDEMOSE Reform af EU's landbrugspolitik - en mistet mulighed
10 OLE FÆRGEMAN OG HANS JØRGEN NYGAARD Svinene er lykkeligt glemte	12 ASGER SØGAARD JØRGENSEN Og bierne, - de har det godt
16 BENTE HESSELLUND ANDERSEN Biomasse: Klimaregnskab med kreativ bogføring	18 HANNE KJÆR JØRGENSEN Klimaskole - hvorfor det?
20 ILSE FRIIS MADSEN Om skove, klima og biodiversitet	22 JØRGEN MARTINUS Sejlskibe vender tilbage
24 MALENE AARIS MAD - Mit Autentiske Danmark	26 TROELS V. ØSTERGAARD Økologisk og uøkologisk vinnyt
28 ILSE FRIIS MADSEN Affald i sommerhuset	29 ILSE FRIIS MADSEN Folkemødet på Bornholm

Bog anmeldelse - Usynlige trusler

s. 27

Grøn Hverdag – bliv medlem og vær med til at støtte oplysning om miljø og økologi

Grøn Hverdag har eksisteret i 20 år, hvor vi gennem vores tidsskrift og andre aktiviteter har oplyst om de nye initiativer og resultater inden for miljø, økologi og bæredygtighed og forudsætningerne for balance i naturen.

Vi forsøger at give den enkelte gode råd til hverdagen samtidig med, at vi påvirker beslutningstagere på alle planer. Foreningen har brug for at få flere medlemmer. Det er af betydning både økonomisk og i forhold til at få indflydelse for at kunne forsætte dette oplysningsarbejde. Grøn Hverdag har desværre oplevet en medlemstilbagegang, som på den lange bane er bekymrende med hensyn til dens overlevelse.

Har Grøn Hverdags eksistens nogen betydning? - Vi hører så meget om miljø alle steder, og der er så mange foreninger -, det er kommentarer, der tit høres som begrundelse for ikke at blive/forblive medlem! Men man skal ikke undervurdere alle de små bidrag, der gives i kampen for et bedre miljø, - heller ikke sit eget.

Hvorfor være medlem af Grøn Hverdag? På side 6 finder du essensen af organisationens formålsparagraf. I praksis udmønter det sig ofte jordnært, idet vi ved lokale arrangementer fortæl-

ler om økologi, skadelig kemi, GMO, klima, bæredygtighed i hverdagen i det hele taget. Jo mere man ved om disse ting, jo bedre kan man tage stilling og handle derefter. Og det er vel at mærke også foreningens menige medlemmer, som bidrager til disse aktiviteter.

Tidsskriftet Grøn Hverdag er vores største aktivitet, økonomisk og arbejdsmæssigt, – men med de store stigninger i brevporto og stigende trykkeriudgifter samt tilbagegangen i medlemstallet, bliver det sværere og sværere at udgive tidsskriftet. Det er derfor meget vigtigt at få flere medlemmer. Et medlemskab som gælder for husstanden, koster 250 kr. inkl. bladet. Det svarer til at købe et 4 zoners klippekort i hovedstadsområdet eller 25 l økologisk mælk.

Som medlem støtter du os økonomisk, og du er med til at give foreningens arbejde en legitimitet, ligesom det er et skulderklap til bestyrelsens arbejde, at du støtter op. Gennem et medlemskab bakker du op om Grøn Hverdags indsats for at tale miljøets sag ved diverse konferencer og møder og ved lokale arrangementer.

Der lægges fra bestyrelsen rigtig mange frivillige timer i at opnå forståelse for, hvilken indvirkning men-

nesket har på miljøet, og hvordan vi kan minimere de skadelige virkninger. Som almindeligt medlem har du også disse muligheder. Du kan få hjælp til at udføre et stykke miljøarbejde udover det, du gør i din hverdag. Foreningen bistår dig med sin viden og erfaring.

Du kan henvende dig til bestyrelsen eller sekretariatet og foreslå/få hjælp til aktiviteter. Vi hører alt for lidt til vore medlemmer og er meget åbne for gode ideer, f. eks også om forslag til annoncering i bladet eller til artikler. Derfor: bliv/forbliv medlem og støt op om det frivillige arbejde, vi yder. Vi sender en flaske vin/æske chokolade til medlemmer, der skaffer et nyt medlem.

Oktobertilbud: Nye medlemmer, som melder sig ind i oktober kvartal, får hele 2014 med.
Med venlig hilsen
Bestyrelsen

Jørgen Martinus,
martinusmail@gmail.com.

Ilse Friis Madsen,
ilse@friis.mail.dk.

Lars Clark,
clark@tdcadsl.dk

Indbydelse

Grøn Hverdags 20 års jubilæum

Reception torsdag den 3. oktober kl. 15 – 18
på sekretariatet i Karens Hus,
Bispebjerg Bakke 8, 2400 København NV

Landsorganisationen Grøn Hverdag har nu 20 år på bagen og inviterer i den anledning medlemmer, abonnenter og samarbejdspartnere til et par timers samvær over lidt mundgodt i den hyggelige have ved Karens Hus, hvor vi nu har haft sekretariat de sidste tre år. Vi vil gerne markere, at vi passerer denne milepæl i foreningens historie. Vi håber at se mange på dagen, hvor vi satser på, at vejrguderne er med os. For en sikkerheds skyld stiller vi pavilloner op i haven.

Med venlig hilsen
Grøn Hverdags bestyrelse
Jørgen Martinus, Ilse Friis Madsen og Lars Clark

Grøn Hverdags historie i korte træk

Landsorganisationen Grøn Hverdag startede under navnet Grønne Familier i 1993 som en fortsættelse af Forbrugerrådets projekt under regeringens kampagne 'Vor fælles fremtid', en oplysningskampagne på miljøområdet, som strakte sig over tre år og sluttede i 1992. Projektet Grønne Familier gik ud på, at 26 familier førte dagbog for at afdække de miljømæssige fordele / barrierer der er ved at leve mere miljøvenligt. Man fokuserede på familiernes el-, vand og varmekonsum. Det fremgik af slutresultatet, at der gennem forbrugeroplysning kunne opnås væsentlige miljøfordele, men at det skulle være et samspil mellem forbrugeren, erhvervslivet og myndigheder, hvis resultaterne skulle opnås.

Mange forbrugere bad om at få rapport og nyhedsbrev fra 'Vor fælles fremtid' tilsendt, og da kampagnen var slut, blev man enige om, at det ikke skulle være slut for Grønne Familier, blot fordi 'Vor fælles fremtid' sluttede. Sådan opstod Landssammenslutningen af Grønne Familier i Danmark. Man oprettede lokalafdelinger i de 15 amter og bladet Grøn Hverdag så sin start.

90'erne var den gyldne tid med optimisme og tilskud fra Den Grønne Fond, som regeringen oprettede i kølvandet på budskabet fra Brundtlandrapporten og FNs konferencen Rio 92. Der var masser af aktivitet. Efter 2001 har foreningen som andre grønne foreninger i langt større grad måttet slås for sin eksistens.

Grønne Familier gennemførte i 1994 en kampagne for rent drikkevand i form af en underskriftsindsamling, og fik næsten 80.000 underskrifter. Disse underskrifter blev overrakt til statsministeren ved Folketingets åbning og var med til at præge debatten og give beslutningstagerne befolkningens opbakning til de politiske forhandlinger i bl.a. EU.

Grønne Familier arbejdede i 1996 for, at Danmark skulle tilslutte sig det nordiske miljømærke Svanen, hvilket skete i 1997.

I 1998 samarbejdede Grønne Familier med andre organisationer i en landsdækkende kampagne mod GMO, som udover udarbejdelsen af høringsvar blandt andet resulterede i overrækkelsen af 80.000 underskrifter

til miljøminister Svend Auken i Jytte Abildstrøms økologiske inspirationshus.

I 2001 udnævntes Jytte Abildstrøm til æresmedlem af foreningen, som i 2008 ændrede navn til Landsorganisationen Grøn Hverdag.

Sekretariatet servicerer foreningens lokale afdelinger og kontaktpersoner over hele landet. De første år havde det til huse i Københavns indre by; Fiolstræde 17, derefter Nørregade 36, så Blegdamsvej 4 på Nørrebro. Siden 2010 ligger Grøn Hverdags landssekretariat i Karens Hus, Bispebjerg Bakke 8.

Grøn Hverdags formål er det samme som da Grønne Familier startede: At fremme en bæredygtig samfundsudvikling gennem oplysningsvirksomhed i form af bladudgivelse og kommunikation med borgere og myndigheder.

Jørgen Martinus
Landsformand

Reform af EU's landbrugspolitik – en mistet mulighed

Vi er i Europa-Parlamentet og Ministerrådet ved at lægge sidste hånd på den store reform af EU's landbrugspolitik. De nye regler og rammer vil danne grundlag for de næste syv års europæisk landbrugspolitik. Og hermed for de landbrugsvarer, vi kommer til at kunne købe.

Reformen bærer præg af at være lavet i en krisetid. Fokus er primært at sikre indtægtsgrundlaget for landmændene. Hensynet til miljø, klima og samfund er lidt sværere at få øje på. Men inden jeg analyserer og konkluderer på reformen, skal jeg måske lige fortælle lidt mere om baggrunden for den europæiske landbrugspolitik, og hvad den indeholder.

Den historiske CAP

CAP er en forkortelse for den fælles landbrugspolitik inden for EU-samarbejdet: Common Agricultural Policy. Med to verdenskrige og en årrække af usikker forsyning af fødevarer i Europa var det ikke svært for de europæiske ledere at blive enige om, at landbruget skulle være i fokus i det spirende europæiske samarbejde. Siden det europæiske samarbejdes grundlæggelse har landbrugspolitikken derfor været en af de helt centrale politikker.

Christel Schaldemose i en økologisk grøntsagsbod

Den oprindelige EØF-traktat udstak de overordnede mål for en fælles landbrugspolitik. På en konference i den italienske by Stresa i 1958 blev principperne for en fælles landbrugspolitik fastlagt. I 1960 blev mekanismerne for den fælles landbrugspolitik vedtaget af de seks oprindelige medlemslande, og i 1962 vedtog Ministerrådet de første forordninger om den fælles landbrugspolitik med henblik på at oprette et indre marked for landbrugsprodukter og finansiell solidaritet gennem en Europæisk Udviklings- og Garantifond for Landbruget

(EUGFL). Lige siden har landbrugspolitikken og finansieringen været et af omdrejningspunkterne i det europæiske marked.

Problemer

Selv om EU's landbrugspolitik på sin vis kan siges at have medvirket til at forbedre landbrugets produktion og stabilisere markederne, sikre forsyningerne og beskytte EU's landmænd mod prisudsving på verdensmarkedet, så har landbrugspolitikken også haft uønskede virkninger og skabt problemer. I perioder har udbud og efterspørgsel

ikke været i balance, og EU's landmænd har produceret mere, end markedet kunne bære - med store overskud til følge og voldsomme stigninger i udgifterne til landbruget. Læg hertil de udfordringer landbrugspolitikken har givet for miljøet i form af fx store mængder kvælstofudledning, CO₂ belastningen mm. Og for tredjeverdenslande med toldmure og lignende.

Reformering af landbrugspolitikken har været et tilbagevendende tema siden 1960'erne. Den seneste reform er fra 2003. Her sad Mariann Fischer Boel (V) som landbrugskommissær i spidsen for reformarbejdet. Dengang havde Europa-Parlamentet ikke medbestemmelse, men kun høringsret.

De nye lande

Den daværende reform bar præg af udvidelsen af EU fra 15 til 25 medlemslande, idet udgifterne til landbrugspolitikken ville stige markant, hvis de nye medlemslande skulle have adgang til landbrugsordningen, som den så ud dengang. I forbindelse med optagelsen af de ti nye EU-lande blev der derfor sat et loft på udgifterne til landbruget frem til 2013. Det accepterede de nye lande, for det var prisen for at komme med. Desværre blev resul-

tatet fra dengang udfordret kraftigt under de nyligt overståede forhandlinger.

Den store udfordring

I dag udgør landbrugspolitikken og dens finansiering omkring 40 % af det europæiske budget. Dog faldende til ca. 37,5 % med den nye budgetramme frem til 2020. Der er et reelt indre marked for fødevarer med fælles regler for tilskud, tilsætningsstoffer, mærkning og meget andet. Og dette til trods for, at der faktisk er store klimatiske, geografiske og kulturelle forskelle inden for det europæiske marked og landbrug. Nogle lande har primært store effektive bedrifter, andre har mange små, to-mands drevne bedrifter. Nogle landbrug ligger i bjergrige områder eller i områder, der på anden vis er vanskelige at komme til. Nogle er udfordret mere af skadedyr end andre, og nogle bruger mere vand end andre. *Det er både en bedrift af de store og en udfordring af dimensioner at skulle sikre en fair konkurrence og samtidigt tage bredere samfundsmæssige hensyn med landbrugspolitikken.*

Det er også derfor, at det er så vanskeligt at finde en form på landbrugspolitikken og støtten, der balancerer de forskellige hensyn.

I Danmark vil et flertal i Folketinget afskaffe landbrugsstøtten. I hovedparten af de andre EU-medlemslande så man helst flere penge til landbruget. Derfor har den danske holdning ikke gang på jord pt. Plan B har dog været at forsøge at få forbedret nogle dele af landbrugspolitikken, så den i højere grad understøttede klimasikring, miljøbeskyttelse, innovation og økologi. Udfordringen har været krisen.

Den økonomiske krise har også været hård ved de europæiske landmænd. De har kæmpet imod nye grønne krav, og de har helst villet have flere penge for det samme arbejde uden nye krav. På europæisk plan udgør landmændene og deres organisationer en stærk lobby, og det kan ses på resultatet af forhandlingerne.

”Grønningen” er udvandet

Grønningen er dansk for greening, her som udtryk for processen med at gøre EU’s landbrugspolitik mere grøn.

Det absolut værste i den nuværende reform er mangel på reelle nye krav til miljø- og klimaforbedringer. EU-Kommissionen havde oprindeligt lagt op til, at 30 % af støtten kun skulle udbetales, hvis landmændene dokumenterede en grøn

indsats som for eksempel opretholdelse af permanente græsningsarealer og etablering af mindst 7 % økologiske arealer på hver bedrift.

Forhandlingsresultatet blev en voldsom udvanding af disse krav. Vedr. de økologiske fokusområder undtages en række landbrugsbedrifter for kravet. Det betyder, at 35 % af hele EU’s landbrugsareal ikke skal gøre noget særligt for at beskytte naturen. Og de landmænd, der omfattes af krav om at gøre dele af deres jord til økologisk fokusområde, forpligtes kun til at afsætte 5 % af jorden. Det betyder der reelt ikke er nogen grønningsevinst på EU plan. For kriterierne er nærmest opfyldt allerede i dag. Det er aldeles for uambitiøst. Biodiversiteten er for nedadgående i EU, så der er brug for, at vi beskytter vores natur bedre. Men landbruget forpligtes reelt ikke til at bidrage. Det er uforsvarligt.

Markedskræfterne har stadig overtaget

Kravene betyder således, at ”grønning” de facto bliver frivilligt. Der er dog en fleksibilitet indbygget i forslaget, der gør, at medlemslandene kan vælge at efterleve kravet om økologiske fokusområder på regionalt niveau frem for på den enkelte bedrift.

Det betyder, at den danske fødevarerminister kan vælge at lade mere følsomme landbrugsområder blive økologiske fokusområder. Så effekten kan heldigvis godt blive bedre, end det umiddelbart ser ud på papiret. Niveauet er bare uambitiøst. Og det betyder, at EU’s landbrugspolitik ikke kommer til at understøtte forbrugernes ønske om flere miljøhensyn eller om mere økologi. Det vil også i fremtiden blive drevet af markedskræfterne alene. Og det er absolut utilstrækkeligt.

Mange skridt i den forkerte retning

Landbrugspolitikken er baseret på to hovedsøjler: Søjle I med den direkte betaling til landmændene og søjle II med tilskud til landdistrikterne og projekter, der kan gavne miljø og lokalsamfund.

Reformen har resulteret i, at der er kommet øget fleksibilitet mellem søjlerne. Det lyder positivt, men reelt kan det blive dyrt for den danske konkurrenceevne og miljøet. Medlemslandene kan nemlig vælge at overføre midler mellem søjlerne. Det vil altså sige, at penge kan blive ført fra lokalsamfundet, miljøtiltag og innovation til direkte støtte til landmændene. Intet tyder på, at det er den danske regerings intention, men

hvis andre lande gør det (læs: Frankrig), så skaber det basis for en unfair konkurrence mellem landmændene. I dag er der regler om, at medlemslandene skal bruge mindst 44 % af deres landdistriktsmidler (søjle II) til miljøtiltag. Med reformen bliver det kun 30 %. Og definitionen på miljøtiltag handler nu også om markedsføring af produkter og andet. Altså også her et skridt i den helt forkerte retning.

Kampen om penge er et gennemgående tema i reformen. De nye medlemslande vil have det samme i støtte pr. hektar som de gamle. Umiddelbart et meget fornuftigt synspunkt, men ofte er der store forskelle i skatte-, lønning-, og omkostningsniveauer, og derfor er en "flat rate", altså en ensartet hektarstøtte overalt i EU, ikke lig med ligebehandling. På dette område finder vi dog nogle af de få gode aspekter i reformen. "Flat-raten" bliver ikke indført, men hvert medlemsland forpligtes til at sikre en mere fair fordeling inden for eget land. I dag får kvægbonderne en større hektarstøtte end andre. Hvis forskellene er for store mellem et lands bønder, skal der ske udligning nationalt.

Visse gode træk

Et andet positivt aspekt er, at der er sat punktum for, at luft- og vandforurening, jernbaner, vandværker, ejendomsmæglere og golfklubber kan modtage landbrugsstøtte. Det er et vigtigt skridt.

Småt er godt. Det er en sætning, mange intuitivt støtter op om. Også EU-Kommissionen, som havde lagt op til en obligatorisk støtte til små landmænd. Den ordning bliver frivillig, så nu er det op til medlemslandene selv at tildele særlige midler til små landmænd. EU-Kommissionen vil også reducere krydsoverensstemmelseskravene til små brug og unge landmænd. Dvs. at de krav, der skal opfyldes vedr. dyrevelfærd, miljø m.m. for at kunne modtage støtten, skal reduceres for disse grupper. Mindre bureaukrati kan jeg godt støtte men ikke, at man undtages for at passe på miljøet.

Ligeledes var der en stor opbakning til at give særlig støtte til unge landmænd. Denne ordning bliver nu obligatorisk. Jeg havde gerne set, at den blev frivillig. Nogle unge kan have brug for en håndsrækning, men ikke alle. Igen: Jeg havde hellere set midlerne brugt på at favorisere dem, der gør en særlig indsats for miljøet.

Den koblede støtte vender tilbage – nye madbjerge

Før 2003 havde EU's landbrug et kæmpe problem med smør- og kødbjerge. Altså reel overproduktion af landbrugsvarer. Det skyldtes, at EU's landbrugsstøtte dengang var indrettet, så landmanden fik penge for at producere visse bestemte produkter. Derfor jagtede mange landmænd støtten mere end at se på, hvad markedet efterspurgte. Det var dumt, konkurrenceforvridende og et voldsomt madspild. Den koblede støtte blev stort set afviklet og erstattet af hektarstøtten, da Mariann Fischer Boel var med til at reformere politikken. Desværre genindføres den koblede støtte på visse områder og i de sektorer, der "oplever særlige udfordringer på markedet". Det er efter min mening noget nær en katastrofe. Det er simpelthen at bede om at få nye madbjerge. Det er meget langt fra den danske måde at betragte landbrugsområdet på. Jeg vil gerne beskytte vores natur, miljø og klima, og derfor anerkender jeg, at der kan være behov for offentlige midler til at hjælpe det på vej. Men at støtte bestemte afgrøder og sektorer er at bede om at få et ineffektivt, ukonkurrencedygtigt og statsstøtteafhængigt landbrug.

Vi har misset chancen

Den nye landbrugsreform sætter rammerne for de næste syv års landbrugspolitik. Vi havde en stor mulighed for at løfte europæisk landbrug op i gear til at blive et klimavenligt, miljøvenligt og konkurrencedygtigt landbrug. Vi har misset chancen - helt.

I stedet får vi færre muligheder for at stille krav til "grønning" på EU-niveau. Vi får flere, der bliver afhængige af støtten. Vi får flere bureaukratiske regler. Til gengæld mister vi chancen for at støtte det økologiske og styrke biodiversiteten. Skatteborgerne betaler regningen, og forbrugerne får færre valgmuligheder fx på det økologiske felt. Jeg er skuffet. Jeg burde jo ikke være det. Jeg vidste godt, det var op ad bakke. Men jeg havde håbet, vi kunne overbevise kollegaerne om vigtigheden af ikke mindst "grønningen".

Derfor er det sidste ord heller ikke sagt i denne sag. Næste reform kommer før, vi ved det, og så må vi op på hesten igen. Til fordel for miljøet, økologien og forbrugerne.

www.christels.dk
www.europarl.europa.eu
www.folketinget.dk
www.eu-oplysningen.dk
www.gronhverdag.dk

Svinene er lykkeligt glemt

Rapporten fra Natur- og Landbrugs-kommissionen foreslår, at dansk landbrugs udledning af drivhusgasser nedbringes. Problemet er bare, at man samtidig foreslår, at der ikke skal være en øvre grænse for, hvor mange svin og andre husdyr en bedrift må fremstille – hvilket vil føre til en samlet forøgelse i udledningen af drivhusgasser.

At fremstille fødevarer udleder drivhusgasser, som forårsager global opvarmning. Det ved alle, og alle erkender, at landbruget skal bidrage væsentligt til at nedbringe sin udledning af drivhusgasser. Af Natur- og Landbrugskommissionens rapport, som blev afleveret til regeringen sidst i april, fremgår det da også, at udledning af drivhusgasser fra landbruget vil skulle reduceres med 208.000 tons

CO₂-ækvivalenter om året, hvis man vil realisere kommissionens mange anbefalinger til genopretning af landbrugets økonomi og den danske natur. CO₂-ækvivalenter er et mål for den samlede udledning af drivhusgasser som metan, lertgas og kuldioxid, omregnet til netop kuldioxid (CO₂).

208.000 tons lyder af meget, men det er det ikke. Dertil skal man jo vide, hvor meget landbruget i forvejen udleder, og det fortæller kommissionen ikke. Det er dog mindst 10 millioner tons årligt. Reduktionen, som kunne følge af kommissionens forslag, er derfor højst to procent af den aktuelle udledning.

Øget CO₂-udledning

Værre er det dog, at kommissionens mange forslag med betydelig sikkerhed vil øge

– ikke nedbringe – landbrugets udledning af drivhusgasser. Kommissionen foreslår nemlig, at der ikke skal være en øvre grænse for, hvor mange husdyr en landbrugsbedrift må fremstille, så længe selve bedriften ikke overskrider nogle endnu ikke fastsatte grænser for endnu ikke mål-bare udledninger af næringsstoffer og drivhusgasser.

Som en skrædder i helvede

Hvor meget vil kommissionens forslag øge landbrugets udledning af drivhusgasser? Det afhænger for det første af, hvor mange flere husdyr man vil producere. Lad os nøjes med at se på svinene. Danske universiteter og dansk landbrug regner med, at der kun udledes 3,6 kg CO₂-ækvivalenter pr. kg svinekød. Eftersom Danmark producerer ca. to millioner tons svinekød

om året, er der tale om udledning af 7,2 millioner tons CO₂-ækvivalenter alene fra produktion af svin. Hvis svineproduktionen øges med eksempelvis 20 procent, vil udledning af drivhusgasser øges med ca. 1,44 millioner tons. Det er syv gange mere, end de 208.000 tons, kommissionen regner med at spare. Tilmed skal man nok også regne med, at Fødevareministeriet og Dansk Landbrug gerne vil øge svineproduktionen med mere end 20 procent.

Sydamerikansk foder

For det andet afhænger forøgelsen af, hvorledes man indregner klimaeffekten af produktion af foder til dyrene. Eller om man i det hele taget regner den ind i sin rådgivning til regeringen. Det har kommissionen ligesom de

XXXXXX

forskere, som betjener ministerierne, nemlig ikke gjort. Husdyr skal fodres, og danske svin fodres med bl.a. soyaskrå fra Argentina og Brasilien, ofte genmodificeret. Der udledes drivhusgasser, når et stykke savanne eller regnskov omlægges til en mark med soyabønner. Kommissionen skriver imidlertid, at »den danske landbrugssektors eventuelle påvirkning af produktion, beskæftigelse, miljø, natur og klima i udlandet er ikke indgået i kommissionens vurderinger«, selv om produktionen af soyabønner til den danske svineproduktion lægger beslag på arealer i Sydamerika på størrelse med Sjælland.

Der er legitim usikkerhed og en hel del politisk uenighed om, hvorledes man skal beregne klimaeffekterne af »ændret arealanvendelse«, som det

hedder i faglitteraturen, til fremstilling af foder. Den usikkerhed angives som grund til, at danske universiteter ikke tager ændret arealanvendelse med i deres beregninger af 3,6 kg CO₂-ækvivalenter pr. kg svinekød. De færreste fagfolk er dog uenige i, at ændret arealanvendelse i virkeligheden tegner sig for mindst halvdelen af den udledning af drivhusgasser, som følger med produktion af svin.

Man skal derfor regne med udledning af mindst 7,2 kg CO₂-ækvivalenter pr. kg svinekød, når omlægning af savanne eller regnskov til landbrugsarealer tages med i beregningerne. Så bliver det nemt at se, at den danske svineproduktion allerede nu tegner sig for mindst 14,4 millioner tons CO₂-ækvivalenter om året. Endvidere at en

20 procent forøgelse af produktionen af svin vil øge udledningen med 2,9 millioner tons om året. Det vil sige en stigning på næsten tre millioner tons drivhusgas frem for den reduktion på 0,2 million tons, som kommissionen har stillet regeringen i udsigt.

Betragtninger af denne art burde som en selvfølge have været med i kommissionens rapport til regeringen, hvis Folketinget skal kunne vedtage love for natur, landbrug og Danmarks udledning af drivhusgas, som bygger på oplyst grundlag. Vi foreslår derfor, at de indgår i de kommende måneders politiske diskussioner af oplægget fra Natur- og Landbrugskommissionen.

Artiklen har været bragt i Dagbladet Information.

Læs mere om en vision for dansk landbrug i fremtiden i Grøn Hverdag nr. 2 / 2011

Læs mere om danske svinehold i Grøn Hverdag nr. 4 / 2011

Læs mere om dansk landbrug i dag i Grøn Hverdag nr. 1 / 2013

Læs mere om Natur- og Landbrugskommissionens rapport i Grøn Hverdag nr. 2 / 2013

Og bierne, - de har det godt

Arbejderbier foran stadets flyvesprække

Bi i hvidkløver.

Biavler Asger Søgaard Jørgensen ved bistade.

Bierne har haft en dejlig sommer. De har det godt, selv om starten på sæsonen var dramatisk.

Bierne har det godt...

Det føler man i det mindste, når man som jeg sidder her i slutningen af august en dejlig sensommerdag i haven med æble- og pæretræer, som bugner af frugt, mens bierne summer fredeligt fra de tre bistader som står i et hjørne af haven. Der er en livlig trafik ind og ud af staderne. Bierne kommer hjem med nektar fra sensommerens blomster, og - nok så vigtigt, - så samler de pollen, som er biernes kraftfoder. Honningen er høstet her på Midtsjælland, og jeg er ved

at erstatte den honning, jeg har høstet med sukker.

Forberedelser til vinteren

For biavleren starter det nye biår med det, vi kalder indvintringen. Det er netop nu her i eftersommeren. Vi skal sørge for, at bierne har tilstrækkeligt med forråd af honning og mulighed for at yngle og lave friske bier, der kan klare vinteren. Derfor er det vigtigt, at der er mange blomster i eftersommeren, som kan levere pollen. Bierne behandler sukkerfoderet, ligesom de behandler sukkeret i nektaren fra blomsterne, så når bierne har lagret det i stadet, er det lige så godt vinterforråd, som honning. I nogle tilfælde endda bedre.

Nektar fra de gule rapsmarker giver en honning som krystalliserer let. Det kan endda ske i bitavlerne i bistadet. Den krystalliserede honning kan bierne ikke bruge som vinterfoder i en kold vinter, hvor de ikke kan komme ud af stadet for at hente vand til at opløse foderet. Nogle typer af nektar eller honningdug indeholder stoffer, som bierne ikke kan fordøje. De kan heller ikke bruges som vinterforråd i en lang kold vinter. De ufordøjelige stoffer ophobes i biernes tarm. På et tidspunkt skal bierne enten ud af stadet for at tømme tarmen eller, - såfremt vinteren er for kold, - så tømmer de tarmen inde i stadet. Det kan sprede sygdomme i stadet, og bierne dør. Det så

vi især tidligere, da vi havde rigtige vintre i Danmark. Det sker ikke så ofte med de milde vintre, hvor bierne af og til kan komme ud at flyve for at tømme tarmen og hente vand.

Honningen indeholder hovedsageligt forskellige sukkerstoffer, som dækker biernes energibehov, mens pollen dækker behovet for protein, fedt, vitaminer og mineraler. Pollen er nødvendigt for at opbygge biernes fedtdepoter, så de kan klare sig en lang vinter. Når først bierne har fået et godt pollenfoder i løbet af eftersommeren, så bruger de ikke pollen hele vinteren. Det gør de først igen i det tidlige forår, når de skal til at yngle igen. Så er det vigtigt, at de

enten har et forråd af pollen i stedet eller bedre, at de kan komme ud at hente frisk pollen fra forårets blomsterflor.

Kom tæt på naturen som biavlere

Biavl er en fantastisk mulighed for at komme helt tæt på naturen i sin egen have. Du kan holde bier i byen, og du kan få en bigård ude på landet, hvis det passer dig bedre. Du kan lære om biavl i en lokal

biavlere, som er medlemmer af Danmarks Biavlforening.

Bybi

Bierne og biavl har også vist sig velegnet som aktiveringsprojekt. "By-bi" i København er et eksempel, hvor biavl og honningproduktion er med til at aktivere nogle af samfundets svageste. De får en succesoplevelse ved at arbejde med bier og lave deres egen honning.

ikke bliver det, vil disse planter forsvinde, og vores kost vil blive meget mere kedelig.

Der er da også problemer

Bierne har det godt var overskriften, men der er også problemer for bierne og biavlerne. Vi hører meget om "den store bidød", mest fra USA, men også fra Frankrig, Tyskland og Italien og mange andre lande. Bidøden har mange årsager: Varroamider,

bekæmpelse af varroamider, så vi har ikke resistensproblemer. Vores problem er, hvis biavlerne ikke er omhyggelige nok med bekæmpelsen. Det oplever vi af og til selv hos garvede biavlere.

Pesticider/lægemidler er et problem især i USA, Frankrig og andre lande hvor såvel biavlere, som landmænd bruger langt flere pesticider og lægemidler end i Danmark. Såvel pesticider som lægemidler kan give en

De gule rapsmarker giver meget nektar og pollen til bierne. Når rapsen er færdig med at blomstre er landskabet nærmest en ørken for bierne.

Honningbier oven på rammerne i et bistade.

Honningbi i gederams.

biavlforening. De findes over hele landet. Bier skal passes, og det er nødvendigt at lære noget om, hvordan de skal passes. Akkurat lige som andre dyr. Men modsat andre dyr, så kan pasningen tilpasses til weekendaktiviteter og biavl kan endda for de fleste indrettes sådan, at man kan holde sommerferie. Det gælder dog ikke for erhvervsbiavlere med mange bistader. De må vente med at holde ferie til om vinteren, hvor der ikke mange krav til pasningen.

I de seneste år er der blevet mange flere biavlere. Danmarks Biavlforenings medlemstal er steget fra 3500 til 5000 medlemmer. Det er næsten alle danske

Biavlere er alle slags

Det er spændende at færdes blandt biavlere. Der er alle mulige slags professioner repræsenteret, men som biavlere er vi alle lige. Vi har mange forskellige holdninger til biavl. Hovedparten af biavlerne har en naturinteresse og interesse for biologi, dyr og blomster. Men der er også biavlere med en filosofisk og endda religiøs tilgang til biavl. Der er biavlere, som hævder, at såfremt bierne dør, så dør menneskeheden. Det skulle Einstein have sagt. Einstein var en klog mand, så det har han ikke sagt. Men det er rigtigt, at et meget stort antal af de planter, vi spiser, skal bestøves af insekter, - bier eller andre insekter. Såfremt de

pesticider/lægemidler, stress, vintertab, mangel på pollen og manglende viden og omhu hos biavleren er nok de vigtigste årsager.

I Danmark har vi også "bidød". Men vi kan ikke se nogen dramatisk stigning i "bidøden" i den tid, vi har registreret. Varroamiden er en parasit, som suger blod fra bier og byngel. Den spreder samtidig nogle virussygdomme. Den er et alvorligt problem, som man har bekæmpet med kemiske lægemidler i mange lande. Det har medført, at miden er blevet resistent over for de anvendte lægemidler. Det opdager biavlerne for sent, og skaden er sket. I Danmark bruger langt de fleste biavlere økologisk

god effekt på kort sigt, men de kan også skade bierne direkte, ophobes i bistadernes voks og kan medføre, at biernes livslængde reduceres og bifamilien svækkes. Brugen af pesticider og lægemidler i landbruget i Danmark er langt mindre end i de lande, hvor man har de store bitab, og langt de fleste danske biavlere bruger kun økologiske metoder til bekæmpelse af sygdomme og parasitter.

Stressede bifamilier er et fænomen, man især oplever i USA, hvor bifamilierne flyttes over meget store afstande, fordi de skal bestøve de meget store plantager med mandler i Californien, Blåbær i Maine og mange forskellige frugttræer i Florida. Bier

Mangfoldighed af honningstyper med stor variation i duft, smag og emballage. Fra "Honningfestival 2013" Jesperhus Blomsterpark.

Om vinteren sidder bierne lunt og godt inde i bistadet. De tager ikke skade af sne og kulde. Men perioder med skiftende temperaturer kan være et problem.

Erantistis er en rigtig god blomst med meget nektar i de små krukkeformede nektarier.

flyttes tusindvis af kilometer på store lastbiler og får under bestøvningsarbejdet en ensidig føde med nektar og pollen fra én eller nogle få plantearter.

Vintertab er i nogle år et stort problem for danske biavlere. Vi oplevede det i år. Bierne havde det godt indtil marts måned, hvor vi fik en dejlig forårsperiode. Bierne troede på det og begyndte at yngle. Sidst i marts og april fik vi så vinter igen. Det kan være ødelæggende for bierne, og vi mistede 20 % af alle bifamilier, og resten af bifamilierne var svækkede. Det er noget, vi har oplevet ca. hvert 10. år lige så længe, vi har optegnelser. Vintertab kan også ske, når bierne ikke har fået ordentligt foder i løbet af sensommeren, så de ikke har fået opbygget nok reserver af protein og fedt i kroppen og nok honning/sukker i stedet, eller de har fået honning eller foder med for mange ufordøjelige stoffer.

Mangel på pollen kan være et problem

Det kan måske også være et problem i Danmark. Med udviklingen i landbruget har vi fået større marker med samme

afgrøde over store arealer. Hegn, skel og små biotoper med blomstrende planter er forsvundet. Når vinterrapsen blomstrer, og vi har de store gule marker overalt, har bierne rigelig adgang til nektar og pollen, men når rapsen er afblomstret, så er der en periode, hvor der mange steder mangler blomster. Hvidkløver er en rigtig god biplante, som blomstrer over en lang periode, hvor den findes i græsmarker med køer. Det finder vi næsten kun hos økologiske kvægavlere. I sensommeren har vi igen et problem. Der har bierne brug for pollen til at lave "vinterbier", men der mangler måske pollen med høj næringsværdi i landbrugslandskabet. Det er et problem, bierne deler med sommerfugle, vilde bier, humlebier, fugle og markvildtet. Det er Danmarks Biavlerforening ved at undersøge i et praktisk forskningsprojekt, og vi forsøger sammen med jægere, ornitologer og landmænd at få forbedret forholdene for det vilde liv i markerne.

Manglende omhu og viden hos biavleren, må vi desværre erkende, kan være et problem. Derfor har Danmarks Biavlerforening

og især de lokale biavlerforeninger et omfattende kursus og uddannelsesprogram for at lære de mange nye biavlere - men også de gamle - hvordan man passer bier.

Som haveejer kan du hjælpe bierne, selv om du ikke er biavler. Sørg for, at der hele sommerhalvåret er biplanter i din have, hvor bierne kan samle nektar og pollen. Så du er med til at bevare vores bi-bestand.

Hvad skal det til for?

Biavler, det er man for at høste sin egen honning. Det er man for at sikre bestøvning af havens træer og buske. Det er man, fordi det er spændende, dejligt og giver mulighed for sociale kontakter i de mange lokale biavlerforeninger. Det gælder for 90 % af Danmarks biavlere. Nogle betragter desuden biavlens som en god bibeskæftigelse, der kan give en indtægt fra salg af honning og andre biprodukter. Der er så ca. 100 biavlere, der har biavlens som egentligt hovederhverv. De producerer honning og lejer bier

ud til bestøvning af frugttræer, bærbuske og frøafgrøder.

Biernes bestøvningsarbejde bidrager hvert år til det danske samfund med et sted mellem 1 og 2 milliarder kr.

Det er landmænd og frugtavlere, som høster den gevinst. Honningproduktionen er samlet set på omkring 2000 – 2500 tons eller ca. halvdelen af det danske forbrug. Resten importeres fra mange lande.

Honning er mangfoldig

Honning smager af de planter, den stammer fra. I en dansk undersøgelse er der fundet mere end 100 forskellige aromastoffer i honning. Honning varierer i duft, smag, farve og konsistens afhængig af de planter, der har leveret nektaren. Det er der heldigvis flere biavlere, som er ved at bruge i deres markedsføring, så der er kommet langt større variation på honninghylderne. Der er den lyse milde honning fra de gule rapsmarker. Den har tendens til at krystallisere hårdt på grund af et højt indhold af druesukker. Honningen fra hvidkløver er lys og aromatisk. Den er normalt blød, fordi den

Bierne er nødvendige for at bestøve jordbærblomsterne for at få dannet de store flotte jordbær.

Støt biavl: drik økologisk mælk. Hos økologiske landmænd kommer kørerne på græs med kløver, som giver nektar og pollen til bierne en stor del af sommeren.

Bi henter pollen, som indeholder protein, fedt, mineraler og vitaminer, mens nektar hovedsageligt indeholder forskellige sukkerarter.

har stort set samme indhold af fruktose og frugtsukker. Lynghonningen er mørk og meget aromatisk. Den krystalliserer ikke, fordi den har et højt indhold af fruktose.

Økologisk honning

For at få godkendt en økologisk honningproduktion skal man overholde en lang række regler, som er fastsat af EU. Reglerne fortolkes dog vidt forskelligt i de enkelte EU lande. De danske myndigheder er meget restriktive, så det kun er muligt at lave økologisk honning ganske få steder i Danmark. I andre lande kan man med de samme regler producere økologisk honning, bare bierne står på et økologisk landbrug. Det giver en helt urimelig konkurrence mod danske biavlere. Vi bruger økologiske metoder i arbejdet med bierne, men kan ikke få produktet godkendt som økologisk, selv om landmænd i de øvrige EU-lande sprøjter langt mere end danske landmænd.

Udviklingen i antal bier og honningproduktion

Især i USA er der sket en dramatisk nedgang i antallet af bifamilier som følge af

problemer med bidød og dårlig økonomi for erhvervsbiavlere. I 1940'erne var der mellem 5 og 6 millioner bistader i USA mens antallet nu er mere end halveret til 2,5 millioner. Det giver alvorlige problemer for landbruget og frugtavl.

Alene i Californien er der brug for ca. 2 millioner bifamilier til bestøvning af mandeltræerne tidligt på året, så en meget stor del af erhvervsbiavlerne flytter deres bier fra resten af USA til Californien for at bestøve mandeltræer.

Der er også problemer med at have bier nok i nogle andre lande, men slet ikke så dramatisk som i USA. I visse andre lande er antallet af bifamilier øget. Vietnam har således fået langt flere bistader og har øget honningeksporten fra næsten ingenting til 35.000 tons årligt i løbet af de sidste 10 år. Ligeledes sker der en stigning i antallet af bistader i Brasilien, som også eksporterer mere honning. Kigger man på tallene fra FN's Fødevarer- og Landbrugsorganisation, så har honningproduktionen naturligvis været svingende fra år til år. Men set over en længere periode har produk-

tion og forbrug af honning været stigende. I 1990'erne regnede man med en total produktion på omkring 1,1 million tons, nu er den globale produktion omkring 1,5 million tons. Det indikerer et stigende antal bifamilier globalt.

I Danmark var der langt flere bistader i 1940'erne. Det skyldtes til dels sukkerrationeringen. Vi har ikke retvisende tal for udviklingen antallet af bifamilier, men da sukkerationeringen ophørte, faldt antallet af biavlere og bistader dramatisk. Der var 35.000 biavlere i 1945, for få år siden var det faldet til ca. 4.000. Antallet af biavlere stiger igen, og i år er vi ca. 5000 biavlere i Danmark. Hovedparten af de nye biavlere er fritidsbiavlere med nogle få stader, så der sker nok kun en svag stigning i antallet af bifamilier

Til slut et vigtigt udsagn:

Bier i Brasilien og Vietnam kan godt levere honning til verdensmarkedet. Men de kan ikke bestøve blomster i hverken USA eller Danmark. Derfor er det så vigtigt med mange bier overalt.

Bier i haven:

En folder om hvordan man holder bier i haven. Danmarks Biavlforening har 72 lokalafdelinger, der laver kurser for nye biavlere og for mere erfarne. Lær biavl i en lokal biavlforening.

Læs om dette på:

www.biavl.dk

Danmarks Biavlforening,
Fulbyvej 15, 4180 Sorø

Om biplanter:

www.biavl.dk
www.havenyt.dk/artikler/dyr_i_haven/insekter/362html

Den brune bi

Brune bier er en underart af honningbieren, som tidligere havde stor udbredelse. Nu er der i Danmark kun en bestand på Læsø, hvor den blev fredet (fik eneret) i 1993). I 2005 tillod man andre biarter, hvilket skaber problemer for bevaringen af den brune bi på Læsø.

www.agric.dk/bi/
www.brunbi.dk
www.fvm.dk
www.naturstyrelsen.dk

Fotos: Benny Gade

Biomasse: Klimaregnskab med kreativ bogføring

Virksomheder, politikere og medier foregøgler befolkningen, at vi kan beskytte klimaet ved at omstille den fossile økonomi til en »bio-økonomi« – og så ellers fortsætte, næsten som vi plejer. I den offentlige debat om vedvarende energi fortøner det sig, at bioenergi udgør de tre fjerdedele af det, der betegnes ”vedvarende energi”. Anvendelse af biomasse til energiformål indgår som et af elementerne i en såkaldt bio-økonomi. Biomassebaserede produkter fremstår som positivt klingende alternativer til de fossile brændstoffer.

Denne positive opfattelse af alt, hvad der begynder med ”bio” har præget debatten og beslutningerne i nullernes Europa, hvor ”falske løsninger” på klimaproblemerne (som f.eks. biobrændstoffer i transportsektoren) er sat i værk, mens en opbremsning af klimaforandringerne slet ikke er inden for rækkevidde. At omstille vores enorme forbrug af energi og oliebaserede produkter til ”bioenergi” og ”bioprodukter” vil nemlig ikke bringe os ud af klimakrisen, men derimod medføre en lang række af sociale og miljømæssige problemer.

Kontroversiel energiform

Biomasse som vedvarende energikilde er meget kontroversiel. Uenighederne har rod i forskellige opfattelser af naturen, som f.eks. betydningen af at bevare dyrs og planters na-

turlige levesteder kontra menneskets ret til at udnytte naturen. Og de har rod i etiske overvejelser i forhold til, om det er acceptabelt og ønskeligt at basere energisystemer i Nord på biomasseresurser fra Syd – taget i betragtning, at mange mennesker mangler både fødevarer og energi i de lande i Syd, der i stigende omfang er ved at blive bioenergiproducenter til os i Nord. Men uenighederne har også rod i, hvorvidt man anerkender den voksende mængde af videnskabelig litteratur, der peger på, at bioenergien langt fra er den klimavenlige energiform, som den ellers præsenteres som.

CO₂-neutral – kun på papiret

Danmark bryster sig af at have en meget ambitiøs klimapolitik. Energi-, klima- og bygningsminister Martin Lidegaard fremfører ofte, at med den vedtagne energiplan, der skal sikre omkring 36 % vedvarende energi i 2020, vil de danske emissioner af klimagasser blive reduceret med 34 %. (1) Dette forudsætter dog, at afbrænding af biomasse er CO₂-neutral, idet

mere end halvdelen af den såkaldte vedvarende energi planlægges at komme fra bioenergi frem mod 2050. Men CO₂-neutralitet forudsætter, at der år for år bindes lige så meget kulstof i jorden og vegetationen, som der frigøres ved øget afbrænding af biomasse, vel at mærke udover den binding, der allerede sker. Denne forudsætning kan ikke opfyldes, når der overalt på kloden sættes på afbrænding af træ (til erstatning for kul) og biobrændstoffer eller biogas (til erstatning for olie).

Beregningsmetode med huller

Desværre fortsætter S-SF-R-regeringen den linje, som VK-regeringen lagde ud i nullerne. Regeringen har lavet en energiplan, der i høj grad baserer sig på bioenergi, og valgt at udnytte et hul i de opgørelsesmetoder, der anvendes, når landene skal opgøre deres årlige emissioner. Ifølge FN's klimaforhandlingsregime betragtes al biomasse nemlig som CO₂-neutral, og afbrænding af biomasse figurerer således, som om den ikke giver nogen emissioner fra skorstenene dér, hvor biomassen brændes af.

Denne praksis sker med henvisning til, at landene er pålagt at opgøre ændringer i mængden af bundet kulstof i jord/plante-systemerne, som hidrører fra ”arealanvendelse, ændringer i arealanvendelse og skovbrug” (i klimaforhandlingerne kaldet ”LULUCF”, som står for ”Land Use, Land Use Change and Forestry”).

På denne måde tælles emissioner fra selve produktionen og høsten af biomassen ikke med dér, hvor afbrændingen sker (f.eks. på et kraftvarmeværk i Danmark). Emissionerne fra produktionen og ændringerne i mængderne af bundet kulstof skal medregnes dér, hvor biomassen fjernes fra (f.eks. Brasilien eller Ghana). Det siger næsten sig selv, at disse opgørelser er meget vanskelige at gennemføre, og at de ikke er nøjagtige.

Ikke alle har reduktionsforpligtelser

Dertil kommer, at nogle af de lande, der leverer biomasse til os, ikke er forpligtede til at nedbringe deres emissioner. Det gælder alle "Non Annex 1-lande". Det er stort set alle tredjeverdens lande (red.), hvor ændringer i arealanvendelsen medfører store ændringer i jord/plante-økosystemernes kulstoflagre. (2,3). Det er kun de såkaldte "Annex 1-lande" (som Danmark og de fleste industrialiserede lande hører til, red.), der er forpligtede til at nedbringe deres emissioner og herunder indregne ændringer i kulstoflagrene som følge af ændret arealanvendelse. De samme lande kan vælge – men er ikke forpligtede til – at gøre rede for emissioner, der følger af den måde, skovene drives på. Det betyder i klimasammenhæng, at udnyttelsen kan intensiveres (dvs. man kan fjerne mere af skovens biomasse), uden at det kulstof, der fjernes og eventuelt afbrændes, tælles med noget sted. Hvis det er fra danske skove, bliver det dog talt med i vores opgørelse, da vi er blandt de lande, der – så vidt det nu er muligt – har indført en systematik til at opgøre alle emissioner forbundet med skovdrift.

Summa summarum: Danmark kan brænde importeret biomasse i form af f.eks. træpiller eller biobrændstoffer og lade emissionerne herfra figurere som "nul". Og de lande, hvor kulstoffet fjernes fra i form af biomasse, og hvor emissionerne sker som følge af LULUCF, er ikke forpligtede til at lave nøjagtige opgørelser – og de er heller ikke forpligtede til at nedbringe deres emissioner.

Bange for dobbelttælling

Hvorfor har energi-, klima- og bygningsministeren valgt at lade biomasse figurere som CO₂-neutral?

Det har Enhedslisten spurgt om i forbindelse med energiforhandlingerne. Og Energistyrelsen har svaret i to notater af 16. december 2011 og 8. februar 2012. Svarene er enslydende, at det er "for at undgå dobbelttælling, da ændringer i et lands "lager" af optaget CO₂ i skov, jord, afgrøder m.v. opgøres i den såkaldte LULUCF-sektor (land use, land-use change and forestry). I LULUCF-regnskabet medregnes optag, når skoven vokser, og udledninger, når skoven fældes på baggrund af de internationale retningslinjer for området." Konklusionen er, at den danske regering er mere bange for, at emissionerne fra vores afbrænding tælles med to gange (herhjemme og i biomassens oprindelsesland) end for, at emissionerne slet ikke bliver talt med. Det er hverken betryggende eller retvisende.

Risiko for øgede emissioner

Her og nu er der større risiko for, at emissioner ikke tælles med i de globale opgørelser, end der er risiko for en sådan dobbelttælling. Og i takt med at danske kraftvarmeværker i stigende grad anvender importerede træbrændsler, vil der være stadig større sandsynlighed for, at brændslet kommer fra lande, der ikke har reduktionsforpligtelser. Som det europæiske kvotehandelsystem er indrettet, vil afbrænding af biomasse i den danske kraftvarmesektor endda give anledning til, at et andet land indenfor kvotesystemet kan øge sine emissioner. Emissioner forbundet med afbrændingen af biomasse tælles jo ikke med i afbrændingslandet (på grund af den påståede CO₂-neutralitet), og derved frigøres der kvoter til et andet europæisk land.

Spredt falsk optimisme

Da vi befinder os i en situation, hvor emissionerne af klimagasser fortsat stiger, er der brug for globale løsninger, der kan knække denne kurve – ikke bare i fiktive regnestykker, men i virkeligheden. Når regeringen kommer med udmeldinger, der på papiret vil føre til de hævdede klimaforbedringer, giver det grobund for en optimistisk tiltro i befolkningen til, at vi er godt i gang med at tage ansvar for vores andel i klimaproblemerne. En optimisme, der ikke har hold i virkeligheden, men som medfører, at vi som befolkning er uopmærksomme på, at der kræves mere af os, end regering og folketing giver udtryk for. Alle vores forbrugsmønstre må tages op til revision, når vi skal omstille vores samfund til vedvarende energi. Politikere, der giver indtryk af, at det blot handler om at omstille fra "fossil" til "bio", er med til at vildlede befolkningen og bør stilles til ansvar herfor.

Kilder:

- 1) *Energiaftalen af 22. marts 2012: ens.dk/politik/dansk-klima-energi-politik/politiske-aftaler-pa-energiområdet/energiaftalen-22-marts-2012*
- 2) *Læs mere om emissioner fra ændringer i arealanvendelsen: modkraft.dk/artikel/baeredygtig-biomasse-en-historisk-misforstaelse*
- 3) *Læs mere om emissioner fra biomasse og LULUCF i »"Vores energi" men ikke "Vores klima"«: noah.dk/wp-content/uploads/2012/01/Til_Energiforhandlingerne*

Foto: Ilse Friis Madsen
Artiklen har været bragt på modkraft.dk

Klimaskole – hvorfor det?

Der er nu etableret både soppebassin, vandrender, regnbed, grøft, permeable belægninger og faskiner på Lindebjergskolen i Roskilde, der siden november 2011 har fungeret som klimaskole. Anlægget skal sikre, at skolen fremover bruger regnvandet som en ressource, at borgerne kan blive inspireret til at bruge regnvandet i deres egen have, og at der udvikles et landsdækkende koncept for den klimatilpassede folkeskole.

Baggrund

Skolebestyrelsen, skoleledelsen og alle ansatte på Lindebjergskolen tog i 2011 en drastisk beslutning! Skolen skulle være klimaskole. Siden da er der sket en lang række tiltag på skolen indenfor både vand, energi, mad, transport og undervisning. Denne artikel omhandler primært initiativerne indenfor vand.

Alle timer og klassetrin involveres

Mange tror, at en klimaskole kun inddrager naturfag. Men sådan er det ikke. Skolen har allerede igangsat en lang række tiltag, hvor flere fag og klassetrin involveres. Fx har 5. klasserne i musiktimerne indspillet en klimaskolerap med Chapper og Überlyd. Eleverne i udskolingen har lavet en kunst-workshop, hvor de selv har været opfindere for en dag og tegnet fremtidens løsninger på klimaændringer med kreative bud på regnvandshåndtering og nye energiformer. Resultatet af workshoppen bliver en stor graffiti-væg, der er printet på lyddæpende materialer. Graffiti-væggen arrangeres af den professionelle tegner i kommunikationsfirmaet Small Copenhagen.

Desuden har Tænk tanken Concito uddannet 23 klimaambassadører (7.-8. klasses elever). Klimaambassadørerne varetager nu konkrete opgaver på skolen. Fx har de hjulpet 3. klasserne med at tilplante det nye regnbed på skolen med vækster, de selv har hentet i lokale vandhuller.

Finansieringen skulle på plads

Projektet har kun været muligt at gennemføre pga. den store forankring blandt skolens ledelse, lærere samt alle ansatte på skolen. Desuden er der massiv opbakning fra private og offentlige virksomheder samt vidensinstitutioner (se faktaboks). Egenfinansiering fra offentlige og private parter er en forudsætning for bevillingerne fra både partnerskabet Vand i Byer samt Miljøstyrelsen, der finansierer regnvandsanlægget. Således bevilgede partnerskabet Vand i Byer i 2012 penge til at udvikle 'projekt klimaskole' til et landsdækkende koncept. Siden da er der sket mange ting. Kort sagt er en lang række målinger på plads, så det kan dokumenteres, hvis der sker ændringer med fx grundvandsstanden.

Regnvandsløsningerne ligger som perler på en snor

For ændringer vil der sandsynligvis ske! Alt regnvand, der lander på et tagareal svarende til 10 parcelhuse, løber nu ud på skolens grund i stedet for at belaste kloaksystemet. Der er bygget et soppebassin, vandrender, regnbed, grøft, permeable belægninger og faskiner, så regnvandet er blevet synligt og kan bruges af fx eleverne til leg og læring. Alle løsninger er forbundet som 'perler på en snor': Dvs. fra tagnedløbene løber vandet i vandren-

der med overløb til soppebassin, der har overløb til en faskine, der har overløb til et regnbed, der har overløb til en grøft. Det er det, der er kernen i regnvandsprojektet og budskabet til alle borgerne i Danmark: at hvis man vil bruge regnvandet i sin egen have, så skal regnvandsløsningerne kombineres – og der skal hele tiden være overløb til et sted, hvor der er plads til regnvandet. En enkelt faskine kan ikke klare alle regn - men kombineres løsninger som her, forventer vi, at vi kan vi dokumentere og demonstrere, at vi både kan klare alt fra hverdagsregn til skybrud.

Hvordan vil vi vise, at anlægget også kan klare skybrud og monsterregn?

Det kan nu være svært at vente på et skybrud – som det skybrud, der ramte Danmark den 2. juli 2011 – for at bevise, at anlægget kan klare et skybrud. Derfor er DHI (tidligere Dansk Hydraulisk Institut, red.) i gang med at lave en model over skolens kloaksystem, der beregner, hvad der sker, når en sådan regn rammer skolen. Hvor sker der oversvømmelser i kloakrørene – og hvor sker der oversvømmelse på terræn?

Regnvandet skal bruges til leg og læring – og til at fremme biodiversiteten

Soppebassinet anlægges i øvrigt som et landkort over Roskilde Fjord, så man vil kunne se, hvad der sker ved fjorden, når det regner. Hvor er det godt at bo, og hvor er det ikke så godt at bo? I det hele taget er et nøgleord for projektet 'multifunktionel brug af regnvand'. Regnvandet skal være synligt og bruges som en ressource. Det er selvfølgelig også oplagt, at vandren-

1.

2.

4.

6.

3.

5.

derne ikke kun bruges til transport af vand – men også til leg og læring.

Mad til storken

Men udover det, er det planlagt, at bruge vandrenderne og regnbedet til at fremme biodiversiteten i området. Der er et rigt fugleliv i Gundsøllille, hvor skolen er placeret (tæt på Gundsømagle Sø, red.), og bl.a. bor Sjællands eneste storkepar i landsbyen. Hvis vandrenderne derfor indrettes som korridorer for frøer og padder og regnbedet som muligt spisested, kan det betyde, at skolen bliver en oase for frøer og padder, og dermed fremmes også livsbetingelserne for storkeparret i området.

...Og hvordan bliver konceptet så landsdækkende?

Alle tiltag og nye teknologier, der udvikles på skolen, skal formidles via en ny undervisningsportal, som vi håber, at en fond vil finansiere. Alle nye anlæg på skolen beskrives vha. såkaldte 'læringsprint' med QR-koder, som eleverne selv skal være med til at udvikle. Vi har allerede fået sat det første læringsprint op, der beskriver skolens 70 m² grønne tag.

Printet fortæller historien om, hvorfor man skal lave et grønt tag, hvordan man selv kan gøre, hvis man ønsker et grønt tag, og hvad det kræver af vedligeholdelse.

Her vil det fx være 4. klasserne, der vedligeholder det grønne tag – mens 5. klasserne fotodokumenterer, hvordan man gør. 5. klasserne laver en lille film, der skal lægges på undervisningsportalen.

Og så skal borgerne involveres!

Endelig er det afgørende, at borgerne medvirker og involveres i højere grad. Derfor er gruppen 'klimaskole' stiftet på facebook, og borgergruppen 'Klimaraterne' er stiftet. Med sloganet 'Det handler om storken' håber vi at få forankret projekt klimaskole hos alle borgerne i lokalsamfundet.

Og langt hen ad vejen tror vi, at det også er det, som bliver hjørnesten for det landsdækkende koncept: at finde det unikke tema og slogan, der gør enhver skole til omdrejningspunkt for aktivt medborgerskab og vidensdeling inden for klimatilpasning.

Meld dig ind i facebookgruppen 'klimaskole', hvis du vil følge projekt klimaskole

Meld dig ind i borgergruppen Klimaraterne! Skriv til hakj@teknologisk.dk

Der er over 20 forskellige private og offentlige virksomheder med i projektet samt vidensinstitutioner, se <http://www.laridanmark.dk/31340>

Konceptudvikling af Projekt klimaskole er bevilget af partnerskabet Vand i Byer (2010-2014), se www.vandibyer.dk

Miljøstyrelsen har bevilget 2 demo-projekter på klimaskolen

Roskilde Kommunes klimaråd samt 'Kom-ud-og-leg pulje' støtter også klimaskolen økonomisk

FOTOS:

- 1) Mon der kommer regnvand til vandrenderne?!
- 2) Og så skal regnbedet vandes
- 3) Eleverne i 3. klasse har sammen med klimaambassadørerne beplantet regnbedet
- 4) Etablering af regnvandsanlæg juni 2013
- 5) Soppebassinet viser Roskilde Fjord
- 6) Regnvandsanlægget på klimaskolen skal bruges til leg og læring

Om skove, klima og biodiversitet

Udover, at vi udnytter skovens træer til tømmer og brændsel og til diverse former for rekreativ udfoldelse, er skove i sig selv af stor betydning for klimaet og ikke mindst for biodiversiteten.

Skoven har mange effekter på klimaet. Samlet set er skov med til at give et mildt klima med mindre udsving i temperaturer og større og mere stabil regndannelse.

Skov påvirker især det globale klima på tre måder:

1. Lagring af kulstof – der mindsker opvarmning

Atmosfærens CO₂-indhold bliver mindre, da planter og træer igennem fotosyntesen sørger for at lagre kulstof i planternes væv. I skove ophobes kulstof i træerne og de rester af døde plantedele der indgår i jordbunden. Skove er på den måde med til at mindske opvarmning fra atmosfærens drivhusgasser, da de indfanger drivhusgassen CO₂.

2. Fordampning – der også mindsker opvarmning

Fordampning af vand fra træer er meget større end fra mindre planter, fordi bladene ofte er større og fordi træernes rødder kan nå mere vand end andre planterødder. Når vandet skifter fra væskeform til gas, er der

brug for meget energi, og der trækkes der varme fra det materiale, vandet fordampes fra. Det svarer til, når man går våd ud fra et brusebad, hvor man mærker at kroppen køles af.

3. Formindsker solstrålers tilbagekastning – der øger opvarmning

Solstrålernes tilbagekastning er mindre, når der er skov. På den måde er skovdækkede arealer med til at opsamle energi fra solens stråler. Den effekt gør, at skov er med til at øge solens opvarmende effekt på jorden.

Skovene er stort CO₂ lager

Skovene er efter havet og atmosfæren et af verdens største lagre for kulstof. De er vurderet til at lagre omkring 610 milliarder tons kulstof. Skovene er derfor med til at formindske det overskud af kuldioxid, som produceres af biler og industri. Ukontrolleret fældning og skovafbrænding i de tropiske skove er stærkt medvirkende til at forårsage den globale opvarmning, fordi kuldioxid derved frigives til atmosfæren. Ved at absorbere kuldioxid fra luften og rense

luften giver skovene os på den måde frisk luft. Man kan derfor også sige, at skovene virker som en termostat, der regulerer verdens temperaturer og vejrmonstre.

Produktionskov/naturskov

De danske skove er i grunden at betegne som plantager. De udnyttes næsten alle til skovdrift og er derfor præget af ensartethed og en forholdsvis ringe biodiversitet i modsætning til naturskov, som får lov at passe sig selv. Her bliver træerne ældre, de falder og bliver på stedet til gavn for de mange organismer som svampe og insekter, der lever af at nedbryde dem. De indgår således i skovens naturlige kredsløb i modsætning til de træer, der skoves til forbrug. Der forekommer i naturskove mange flere træarter ligesom diversiteten af andre planter, insekter og svampe er langt større. I vore dage stræbes der i højere grad også mod mere naturlige produktionskove i hvert fald i statsskovene, men af hensyn til rentabiliteten fældes naturligvis de største træer hele tiden og herved opnås ikke den udvikling af biodiversitet, som man finder omkring gamle træer. Vi har desværre kun meget beskedne arealer med naturskov. Dødt ved og

Regnskov i Amazonas

Danske skove har som regel karakter af plantager med ringe biodiversitet.

Dødt ved efterladt til naturlig nedbrydning.

gamle træer, er en mangelvare i vores skove, som følge af skovdriften. Kun ca. 1 % af det samlede skovareal består af træer ældre end 150 år, mens det i en naturskov som Suserup Skov på Sjælland ville være omtrent 40 %. Stående og liggende døde stammer ville naturligt udgøre mellem 75 og 250 m³ pr. hektar i en sådan skov, hvor tallene for en almindelig dansk skov er gennemsnitligt 5,1 m³ pr. ha, heraf størstedelen stående døde nåletræer, som ikke er af stor betydning for biodiversiteten.

Spiller det nogen rolle?

Ja, i høj grad for den biologiske mangfoldighed. Opgørelser fra vore nabolande viser, at stående og liggende dødt ved samt gamle levende træer danner livsgrundlag for 20-30 % af alle skovarter. Det drejer sig f. eks. om insekter og svampe, som nedbryder dødt ved, fugle og flagermus, der yngler i hule træer og om mosser og laver, der vokser på barken af de gamle træer. Mange af disse er på rødlisten over truede arter i Danmark. Urørt skov er det mest omkostningseffektive virkemiddel til at bevare disse arter. Urskog er en truet landskabstype i vore dage. Vi taler mest

om den type urskov som kaldes regnskov. Den er også globalt set den vigtigste for kloden som helhed med sin store artsrigdom og vigtige funktion som verdens lunger, med sin opslugning af CO₂ og frigivelse af ilt. Fældning pågår stadig for fuldt af den og andre urskove til ubodelig skade for verdens biodiversitet og balancen i naturen. Selv om du planter nye skove, varer det menneskealdre før de opnår den helt unikke variation og mangfoldighed, som findes i de urørte skove, og som vi slet ikke har forstøet den fulde betydning af.

Den største trussel mod skovenes biodiversitet er forstlig drift, ikke forurening.

Der er derfor behov for, at flere skove får lov at leve deres eget liv, så de over år udvikler sig til naturlige skov. Hen ad vejen vil der så opstå variation i landskabet som skovlysninger, søer og sumpede områder, hvis man fjerner den dræning, der er foretaget. Men tids-horisonten er lang! Og har vi tålmodighed til at lade det ske i vores effektiviserede verden? På nuværende tidspunkt er kun ca. 1 % af vores skovareal, som dækker ca. 14 % af landet, be-

skyttet som urørt skov. (Se hvor under www.verdensskove.org)

Naturstyrelsen har udlagt ca. 7 % af styrelsens arealer som særligt beskyttede arealer, såkaldte B-skove. De er udlagt for at skabe bedst mulig trivsel for dyre- og plantelivet og for den „stille“ skovgæst, men det er ikke urørt skov. Der sker til stadighed en forøgelse af skovarealet, hvor målet er 20 % af Danmarks areal dækket af skov. Statsskovene sprøjtes og gødes ikke og er derfor gode for grundvandet. Skove som helhed tilbageholder regnvandet som en svamp og beskytter herved mod oversvømmelser og erosion. Hvis vi skal stoppe tilbagegangen i biodiversitet, skal vi imidlertid have mindst 10 gange så meget urørt skov som nu, svarende til godt 1 % af det danske landareal.

Lindetræet

I stenalderen var Danmark dækket af skov. På sandede jorder nok mest fyr og eg, men især blev urskoven domineret af lind. I dag er det svært at forstå, at linden har været skovens træ, for der er kun få tilbage. Mest ser man den nu som allétræ og enkeltstående træ i haver og parker.

Linden er i dag næsten forsvundet fra skovene. Dels nok fordi den er udkonkurreret af bøg, men måske også fordi den er ”brugt op”. ”Lind” betyder blød og bøjeligt, og navnet hentyder til inderbarkens bast, det tynde, lyse lag, der ligger direkte under barken. I gamle dage skrællede man bark af lind for at skaffe bast til snor og tovværk. Danmarks ældste kendte fiskenet er netop lavet af lindebast. Skrælningen af bark kunne måske endda gå, for lind er god til at skyde igen fra stubben, men året efter kom husdyr ud i skoven og græssede. Og nye lindeblade smager godt. Resultat er, at det, der skulle have været nye stammer, simpelthen er blevet spist op.

Put friske lindeblade i salat-skålen og nyd biernes summen i et stort lindetræ ved sommertid.

Kilder:

Artikel i Politiken 21. juni 2013, s. 21. Skove er mere end bare træer. www.verdensskove.org www.naturstyrelsen.dk

Fotos: Ilse Friis Madsen

Sejlskibe vender tilbage

Vind kan igen blive drivkraft for kommerciel skibstrafik, når oliepriserne gør dagens fartøjer uøkonomiske.

I sommer var jeg i Københavns havn ved Knippelsbro og overværede sejlskibet 'Tres Hombres' losse sin last.

Tres Hombres på 126 tons, 32 meters længde, plads til 35 tons gods, besætning på fem fuldbefarne og 10 elever, anløb København den 31. juli og losede den følgende dag. Skibet er bygget i 2009. Det krydser hvert år Atlanterhavet og tager laster fra havne i Amerika, Europa og øerne derimellem. Skibet skal skabe opmærksomhed om søtransport ved hjælp af vind. Projektet blev igangsat af 3 sømænd uddannet på en hollandsk søfartsskole, deraf kommer skibets navn. Tres Hombres er spansk for tre mænd.

Lasten bestod af 18.550 flasker fransk biodynamisk

dyrket vin, som blev lastet i Roscoff i Bretagne. Det er anden gang, Tres Hombres er i København. Sidste år var lasten på 8.000 flasker.

Skibskokken noterede i logbogen, mens skibet stadig lå i Skagerrak: 'Man siger, at skibet har brændstof men ingen motor. Brændstoffet er den mad besætningen spiser. Så jeg er altså skibets maskinmester'.

Fremtidens skibe

EU støtter udviklingen af store, vinddrevne skibe på størrelse med dagens containerskibe i 'SAIL-projektet', som skal udvikle den såkaldte 'Ecoliner', der kan sejle uden CO₂-udslip. SAIL er forkortelse for Sustainable Approaches & Innovative Liaisons, der kan oversættes med Bæredygtige Problemløsninger og Nyskabende Samarbejder, et såkaldt Interreg IVB, med deltagelse af 17 organisationer fra syv lande omkring

Nordsøen. Fra Danmark deltager Aalborg Universitet og Det Økologiske Råd.

Efter planen søsættes det første skib i 2016. Det hollandske firma, som har tegnet prototypen, har også designet rigningen til motorsejleren Rainbow Warrior III til Greenpeace. Den rigning, som er en af flere mulige løsninger på Ecolineren, er realiseret på den 88 meter lange lystyacht 'Maltese Falcon', som har sejlet siden 2006. Der er tale om stive sejl, som betjenes fra skibets kommandobro.

Et konkurrerende initiativ er det nordiske Bg Shipping, som udvikler et hybridfragtskib, primært vinddrevet men med gasmotor (kan være metan fra affald), som tager over ved vindstille.

Tres Hombres

www.fairtransport.eu
www.svtreshombres.com

Rainbow Warrior

www.greenpeace.org/denmark/da/om-greenpeace/Skibe/Rainbow-Warrior

Ecoliner

www.marin.nl
Skriv 'ecoliner' i søgefelt eller se fil på www.gronhverdag.dk

SAIL-projektet

<https://app.box.com/s/1zacuz8t4i29olpcgmbh>

Bg

www.bgenergy.com
vælg fanen Bg Shipping

VIDEO

www.sailtransportnetwork.org/node/938

Malene Aaris

MADMESSE I ÅRHUS I OKTOBER

MAD – Mit Autentiske Danmark

Nu nærmer tiden sig! Tiden, hvor MAD igen slår portene op i det gamle Ridehus i Århus og lægger sjæl til en fantastisk og meget vigtig MADmesse, hvor 40 producenter og forhandlere af den bedste MAD fra Danmark strømmer til og stiller op med alle de herlige MADvarer, som produceres hjemme i gårdbutikken, på fabrikken eller som samles og udbydes ad nye veje som på internettet og igennem sociale medier.

MAD står for "Mit Autentiske Danmark" og er en messe, der lægger fokus på god dansk MAD, danske MADtraditioner, dansk MADhåndværk og danske råvarer. Du inviteres indenfor i det skønneste MADforum, hvor der sydes og brases, smages og duftes, og hvor alle aktører er engagerede og motiverede til at fortælle dig om deres passioner og visioner. MAD er tre dejlige MADdage, hvor du kan mæske dig i alt det gode, vi kan præstere i Danmark, og hvor du kan få en snak med producenterne

og forhandlerne, som har viet deres liv til at sørge for, at vi i Danmark har mangfoldighed i udbuddet af kvalitetsMAD.

Futmajls – opråb til økologerne!

Fælles for mange produkter er, at de er produceret med stor omhu og kærlighed til det omkringliggende miljø. Med tanke for, at jorden og luften omkring os ikke udpines og forurenes, så der også mange år i fremtiden kan dyrkes god og retfærdig MAD.

Futmajl - eller foodmile, som det jo rigtigt hedder - er en metrisk betegnelse for den afstand, der er imellem det sted, hvor fødevareren produceres og det sted, hvor den konsumeres. Et æble fra Argentina har således mange flere foodmiles end et æble fra Strynø, hvis det indtages i Danmark, men ikke så mange foodmiles, hvis det spises i Buenos Aires. Og man kan gå endnu tættere på begrebet og sige, at gedefrankfurtereren, som produceres på Djursland har færre foodmiles,

hvis den indtages i Ebeltoft, end hvis den indtages i Sønderborg eller osten, som er lavet på mejeriet på gården, hvor mælken produceres, har flere foodmiles, hvis den lander på bordet hos naboen, end hvis den lander hos familien, på den selvsamme gård, som der, hvor den er produceret. Men pas på disse nye udtryk!! De kan i nogle tilfælde bruges til andet end blot at definere en afstand:

Nu skal maden være Nordisk!

Den skal ligne en østvendt nordisk strand, et søreservat eller en granskov. Den skal raffineres og æltes til ukendelighed, vi skal genopdage og opdage den igen og igen, vi skal fylde med kål og gamle melsorter, og "Nordisk" er ved at kværke "Økologisk".

Når noget i Danmark er Nordisk, så er alle regler sat ud af spillet. Reglerne for, hvor få tilsætningsstoffer fødevareren må have, hvor få midler, som råvaren må sprøjtes med, hvor rent et produkt skal være, hvor

forsigtige vi skal behandle naturen omkring produktionen og især er Foodmiles med til at definere de nye koncepter i moderne fødevarereproduktion. Det Nordiske har sat sig solidt på toppen af alle USPs (Unique Selling Points) og - sagt med et godt nydansk ord - overruler alle de gamle dyder. Her får jeg lyst til at strække en lillebitte finger i vejret. Jeg får lyst til at blinke med små lyserøde spots og bringe værdierne tilbage til fødevarereproduktionen igen. Eller fornøften tilbage i hovedet på dig igen.

Identitet er godt, og at kende sin egen identitet er endnu bedre. Rødder er godt, og at kende sine egne rødder er endnu bedre. Men når industrien, kantinen på jobbet og detailhandlen fylder dig med bavl om, at pølsen er nordisk og derfor skal den spises, for den er blevet genopdaget og er med til at definere din identitet og dine rødder, så skal du altså lytte til din sunde fornuft og gøre det, du altid plejer at gøre: væbne dig med en god portion

kritisk sans og stille de rigtige spørgsmål til de rette mennesker på de rette tidspunkter. Husk det!

Øko eller logisk?

Ligeledes, når du møder en producent af kvalitetsprodukter, og du spørger, om produkterne er økologiske. Så får du ofte svaret, at de er faktisk næsten økologiske, der mangler bare et lille rødt Ø-mærke. Men ud fra et puristisk økologisk synspunkt, er det jo netop dette lille røde Ø-mærke, der gør den store forskel. Alene i fødevarerproduktionen er det sådan, at en fødevarer ikke er økologisk medmindre den er udstyret med et rødt Ø-mærke. Det ser sådan ud, hvis du skulle have glemt det:

Øko eller vildt?

Når det kommer til opdrætsfisk er problematikken en anden, men stadig lige ulogisk. Du har svært ved at skelne imellem

en økologisk opdrætsfisk og en vild fisk ude fra havet, selv om du udmærket ved, at en økologisk gris er en gris, der er opdrættet i fangenskab og ikke det samme dyr, som det vildsvin, der går og snøfler ude i skoven.

Med det Nordiske bliver også det vilde sat på dagsorden: de vilde bær, de vilde frugter, tang og vilde urter, vildt kød og vilde fisk. Og det er dejligt, at det hele er så vildt – men vigtigt, at du bliver ved med at skelne imellem økologisk og vildt. Det er fantastisk, hvad der kommer i denne sensommer og dette efterår af opskriftsbøger om vildt, jeg glæder mig meget!! Måske bliver vildtkød også en dag tilgængeligt i den daglige handel? Jeg ved intet bedre end at tilberede en dyreryg over bål på mit landsted i Sverige, sammen med svampe og bær, som jeg har plukket i skoven og i haven. Men jeg ved godt, at maden ikke er økologisk, og jeg bilder mig ikke ind, at den er det.

På MAD i Ridehuset i år vil vi beskæftige os med at skille begreberne ad og gøre MADen retfærdig og gennemskuelig, så du som forbruger ved helt præcist hvad det er for valg, du står overfor i dag – og endnu vigtigere, at du ved, at du faktisk HAR et valg! Fredag og lørdag skal der steges vildt og øko og du skal smage forskellen. Søndag bliver dagen, hvor Årets Vildtret skal kåres – Anne Hjernøe fra DR's folkekære AnneMad er konferencier under arrangementet, og landets gode kokke vil dyste imod hinanden. Jeg, de 18 frivillige, de 6 madbloggere og de 40 producenter og deres organisatorer glæder os til at tage imod dig på MAD i Ridehuset d. 18-20 oktober 2013, syvende gang, at messen bliver afholdt!

Velkommen og velbekomme!

Fotos - Morten Ildal,
www.grydeskeen.dk

MAD – Mit Autentiske Danmark
Særlige events:
• Årets Vildtret
• Vildt eller øko
• Den danske frokostsild
• Skrællekort til børnene

Ridehuset, Vester Allé
3, 8000 Århus C
Fredag 18.10 kl. 13-19
Lørdag 19.10 kl. 10-17
Søndag 20.10 kl. 10-16
Entré: kr. 50,00 – børn under 15 år gratis ifølge med voksne

www.mad-aarhus.dk

FACEBOOK:
Madmesse i Ridehuset
Første gang: 2007
Initiativtagere:
Mogens Kirk (død 1. juli 2011) og Malene Aaris
Max. antal udstillere: 40
Max. antal besøgende: 7.500

Økologisk og uøkologisk vinnyt

Uddrag af: ØKOLOGISK VINNYT 1.3.2013

Terroir

En professor, vi blev undervist af på et tidspunkt, definerede terroir som den samlede virkning på smagen af den færdige vin af jordbund, mikroklima og vinavler. Vi smagte en gang to vine, der var dyrket på to nabomarker og i øvrigt behandlet ens. Eneste forskel var, at under den ene mark var der højtliggende kalk. Det var der ikke under den anden. Og de to vine smagte tydeligt forskelligt. Der var en større kompleksitet i vinen, hvor vinstokkenes rødder havde kunnet nå kalken.

Så jo, jordbunden spiller en rolle for vinens smag. Men den påvirkning vil nok være mindre for konventionel vin end for økologisk, fordi de konventionelle vinstokkes rødder har mindre tendens til at gå i dybden, da de jo får »maden« i form af kunstgødning serveret på jordoverfladen.

At vejr og klima spiller en stor rolle, kan der heller ikke være tvivl om. Det er forskellene fra årgang til årgang et tydeligt bevis for. Og der er heller ikke tvivl om, at det er, skal vi sige, lokalklimaet omkring f.eks. Chateauf-du-Pape sammen med områdets topografi – Chateauf ligger nærmest i en skål med mange sydskråninger, der får fuld glæde af de mange solskinstimer – der har æren for, at vinene kan blive så formidable. Men det bliver de kun, hvis vinavleren forstår at udnytte druernes potentiale. Vinavleren kan med andre ord vælge, om den færdige vin skal have det præg, man har defineret som typisk for områdets terroir, eller om den skal være anderledes. Det er der ikke noget ondt i, men dermed mister begrebet terroir noget af den magi, som mange synes at lægge i det.

Uddrag af: ØKOLOGISK VINNYT 1.5.2013
Konventionelle vinavlere forgifter ansatte og naboer

Den franske organisation Générations Futures har fået et laboratorium til at analysere hår fra 25 personer for indhold af pesticider. Af de 25 var de 15 arbejdere på vingårde, men ikke direkte involveret i sprøjtning. Af de 10 resterende, der ikke var involveret i vindyrkning, boede de fem mindre end 250 m fra en vinmark, mens de øvrige, der tjente som kontrol, boede i områder uden vindyrkning.

Resultaterne viste, at:

- vingårdsarbejderne i snit havde 6,6 forskellige pesticider i deres hår mod kontrolpersonernes 0,6
  - 4 af arbejderne havde hele 10 forskellige pesticider i deres hår
  - naboerne til vinmarker havde i snit 3 forskellige pesticider i deres hår igen mod 0,6 hos kontrolpersonerne
  - 74 % af de pesticider, der er tilladt til vin, blev fundet (20 ud af 27 godkendte sprøjtemidler). Af de i alt 35 stoffer, man undersøgte for, fandt man de 22
  - selv et forbudt stof (forbudt siden 2003), diuron, kunne påvises hos en enkelt arbejder
- Knap halvdelen af de påviste pesticider er klassificeret som muligt kræftfremkaldende i EU eller USA, og godt en tredjedel af dem er mistænkte for at være hormonforstyrrende.

Der er flere foruroligende ting i de resultater. For det første at man overhovedet kan påvise rester af sprøjtegifte i folks hår. Det betyder jo, at stofferne er optaget i kroppen og findes i alle væv. For det andet at belastningen åbenbart er så stor, at det også går ud over mennesker, der ikke færdes i vinmarkerne men bare er så uheldige, at de bor tæt på dem. Resultaterne tyder også på en meget lemfældig omgang med pesticiderne, at arbejderne undlader at bruge beskyttelsesudstyr, og at de går der for kort tid efter en sprøjtning. Hvad belastningen betyder for miljøet i almindelighed kan man let forestille sig. Hvad den betyder for vinene i særdeleshed, behøver man ikke forestille sig. Jeg har tidligere her i Vinnyt omtalt undersøgelser, der påviser rester af sprøjtegifte i konventionel vin.

www.godsetsvin.dk

Usynlige trusler

Farlige kemikalier og kemikalie-regulering

Jette Rank:

Usynlige trusler

Farlige kemikalier og kemikalie-regulering

198 sider, kr. 199,-

Roskilde Universitetsforlag 2013

Kemikalier i hverdagsprodukter er et stadigt stigende problem. Det skyldes, at stoffernes skadelige effekter ikke har været tilstrækkeligt analyseret, før de er taget i brug. Kemikalierne kan ikke ses, men de er overalt og dog 'usynlige'.

Bogens første kapitel beskriver tilblivelsen af EU's kemikalielovgivning REACH, og hvordan den virker med trinene Registration, Evaluation og Authorisation of CHemichals – deraf navnet.

Andet kapitel forklarer hvordan kemikalierisiko vurderes. Derefter gennemgås en række af de mest miljøproblematisk stoffer.

DDT som revolutionerede bekæmpelsen af malaria, PCB'er – poly-chlorerede biphenyler som benyttes i elektriske komponenter og bygningsmaterialer, TBT – tributyltin som holder skibsskrog fri for begroinger, glyphosat som dræber ukrudt, nonylphenol som er aktivstof i sæbe og vaskepulver, DEHP – phthalat som gør plastik blødt, PFOS og PFOA – langkædede poly-fluorerede molekyler som afviser vand og fedt, bromerede flammehæmmere som beskytter elektronisk udstyr og tekstiler mod brand, bisphenol A der gør plastikflasker klare, parabener der konserverer kosmetik og nanosølv der hæmmer vækst af mikroorganismer.

Cocktail-effekt

Bogens slutkapitel sammenfatter problemstillingerne: Hvordan tager man højde for den samlede virkning af mange

kemikalier i miljøet - den såkaldte 'cocktail-effekt'?

Hvordan vurderes risikoen af små doser på kritiske tidspunkter i en organismes udvikling (relevant i forbindelse med nanomolekyler og genmodifikation).

Industrilobbyens fastholden af såkaldt 'god laboratoriepraksis', som er minimumsretninglinjer for udførelse af forsøg i modsætning til frontforskningens nyeste avancerede testmetoder.

Vi skal holde øje med importen fra Kina, der ikke endnu har en kemikalielov som ligner REACH og hvor regler ikke altid følges.

Vi skal fremme 'vugge til vugge' (cradle to cradle) – produktion for at sikre recirkulation af materialer.

Mest uhyggeligt: Ni af de 11 beskrevne kemikalier har det fælles træk, at de er klassificeret som hormonforstyrrende. Det betyder, at de påvirker evnen til få sundt afkom eller i det hele taget afkom. Det angår hele menneskeheden samt dyreverdenen og ikke kun det enkelte individ. Derfor er det kemikalier, vi skal reducere anvendelsen af.

Bogen kan, udover at være en lærebog, også læses som et indlæg i debatten om, hvordan de farligste kemikalier bliver reguleret på en langsommelig måde, der ikke tager tilstrækkelig hensyn til sundhed og miljø.

Læs også om REACH i Grøn Hverdag nr. 1/2010 side 10-11

Læs om DDT (Det tavse forår) i Grøn Hverdag nr. 2/2013 side 24-25

Den meget solide kompostbeholder har kraftigt skruelåg og måler ca 110 cm i højden og 65 cm i diameter foroven.

Affald i sommerhuset

Sortering-kompostering

Da vi for 15 år siden købte ødegård i Sverige, havde vi ikke tænkt meget over affaldsproblematikken. Huset ligger ret afsides, og der var ingen eksisterende ordning på matriklen. Vi lærte naturligvis hurtigt at tage alt sorterbart med til genbrugspladsen, og det er jo ret meget, man kan komme af med på den måde i Sverige. Man kan f. eks. aflevere mælkekartoner og al mulig plast i modsætning til i Danmark. Her går det til forbrænding. Jeg ved nu ikke, hvorfor man kan aflevere mælkekartoner til papir der men ikke her. Det må jeg forske i. Men det organiske affald fra køkkenet gravede vi for en stor del ned. Uheldigvis havde ræven gravet, det op til vi kom derop igen.

Kommunale krav

Så en dag ringede en herre fra Ljungby kommune og spurgte til vores affaldsordning. Han brød sig ikke om, at vi ikke

havde en rigtig ordning og især ikke, at vi tog affaldet med hjem. Han gjorde opmærksom på, at det er strafbart at transportere sit husholdningsaffald uden for grunden(!) og tilbød os ugentlig, månedlig eller halvårs afhentning.

Ingen af delene passede for os, som kommer så uregelmæssigt derop og ikke så mange dage om året, så vi lagde hovederne i blød. Det endte med, at vi købte en kæmpestor kompostbeholder med musesikker bund og stabilt skruelåg, altså utilgængelig for uønskede. Vi satte den langt væk fra huset, i skygge, og har slået nogle pæle ned omkring den, for at dyr ikke skal vælte den.

Lagdeling

Jeg startede ud med at lægge et lag tørre blade og tørt græs i bunden. Her ovenpå fyldte jeg alt affald fra køkkenet, også madrester, gammelt brød,

æggeskaller, køkkenrulle m.m. Det er ret store mængder i rumfang, hvis man laver al mad fra bunden. Skaller fra bananer, appelsiner, det grove fra porrerne, de grove salatblade, skræller fra gulerødder, fiskeben, kødben osv. Derefter lagde jeg igen tørre blade og græs i et dækkende lag henover det ulækre affald. Det gavner omsætningen, suger overflødig fugt fra affaldet og forhindrer al lugt fra beholderen. Hver gang vi tager hjem, afslutter jeg med dette lag af blade og græs. Det kan ske, at affald og mellemlag virker for tørt og må vandes lidt, når man ser det næste gang, for at omsætningen kan foregå.

Om efteråret samler jeg tørre blade og tørt græs - hver for sig - i sorte plastiksække, som jeg stiller åbne i laden, så indholdet ikke mugner. Det er så lige ved hånden, når man skal bruge det, og hvis det

regner eller der ligger sne, kan man jo ikke få fat i noget.

Beholderen har nu fungeret i over 10 år. Den var dyr men har løst et problem for os på bedste vis. Den er stadig ikke fyldt. Vi har aldrig tømt den. Jeg har til gode at se, hvordan komposten ser ud længere nede, da der ikke er nogen låge for neden. Alt skal ud på én gang.

Vi har ikke hørt yderligere fra kommunen, og vi har stadig ikke anden affaldsbeholder på stedet.

Læs mere om kompost i Grøn Hverdag nr. 2/2011 side 28

Folkemødet på Bornholm

Ved selvsyn

Den imponerende dome på cirkuspladsen under opbygning

Store scene med storskærm under opbygning

Ask Rostrup DR interviewes dagen før åbning.

Allinge havn spækket med telte og skibe med særlige budskaber

Cirkuspladsen og dommen set fra havniveau

Forbrugerrådet deltog i flere debatter, her formand Anja Phillip, i baggrunden Pia Kjærsgaard (DF)

I år havde jeg den store fornøjelse at repræsentere Grøn Hverdag ved Folkemødet på Bornholm den 13.-16.juni. Grøn Hverdag havde sammen med andre medlemmer af Dansk Folkeoplysnings Samråd fået et lille areal stillet til rådighed i deres telt, som var meget centralt placeret på den såkaldte cirkusplads lige bag Folkets Talerstol og over for de store scener.

Jeg havde lavet en pæn lille udstilling med de seneste numre af Grøn Hverdag og oplysende plakater, men

snart fandt jeg ud af, at ingen rigtigt gik ind i teltet og så på udstillingerne. Der var så overvældende meget at se på, så masser af telte og begivenheder, taler på diverse scener osv., så vores lille udstilling kunne ikke trække nogen til.

Jeg tog derfor en hurtig beslutning og tog en bunke blade under armen for at se, om der var afsætning på dem, hvis jeg blot gik i folkemængden og tilbød dem. Det var en succes. Jeg gik stille og roligt i det skønne sommervejr gennem den

enorme teltplads, som strakte sig fra den ene ende af Allinge til den anden, ned igennem byen og langt ud til siderne.

Et imponerende arrangement med alverdens foreninger og telte med alle mulige udstillinger, debatter og foredrag. I løbet af dagene kom jeg af med op mod 400 blade og fik talt med mange besøgende. I DFS teltet var der arrangeret en diskussion mellem EU-kommissær Connie Hedegaard og den kendte halmhusbygger og ærkeøkolog Steen Møller, hvor jeg fik

lejlighed til at tale med begge. De kendte begge udmærket vores forening og blad, og roste både blad og vores arbejde.

Som det nok fremgår af ovenstående, er jeg dybt imponeret af Folkemødet med det enorme opbud af politisk aktivitet på alle planer fra frivillige organisationer og kendte debattører til landets toppolitikere. En levende manifestation af vort demokrati.

Se om Folkemødet på www.brk.dk/folkemoedet

Fotos: Ilse Friis Madsen

KALENDER – GRØNNE ARRANGEMENTER

OPLEVELSER, IDEER OG INSPIRATION

SJÆLLAND

Gribskov

Temadag om forbrug, genbrug og reparation

Lørdag den 5. oktober kl. 10.30-15.00. Udstillinger, tema-workshops med oplæg og særligt inviterede samt publikum. Grøn Hverdag medvirker. Sted: Kulturhuset, Skolegade 43, Helsingør. Arrangør: Klima- og Miljøstudiegruppen i Gribskov.

København

Biodiversitet i have og gård

Tirsdag den 8. oktober kl. 18. Hvad kan du selv gøre for den biologiske mangfoldighed, og hvordan skaber du gode levesteder for planter og dyr? I byen finder mange dyr og planter et fristed til glæde for villaejere, kolonihavefolk og beboere i etage-ejendomme. Ved at indtænke levesteder for dyr og planter i friarealerne omkring boligerne kan der opnås større biodiversitet. Foredrag og gennemgang af eksempler i Karens Have ved gartner, landskabsarkitekt, havefaglig leder i Haveselskabet Jesper Corfitzen. Tilmelding: Tom Jørgensen, 2.tom.joergensen@gmail.com, tlf. 2653 8091. Sted: Karens Hus, Bispebjerg Bakke 8, Kbh. NV.

Norrecco

Torsdag den 31. oktober kl. 13.30 -15.30 besøg hos Norrecco A/S, som har ekspertise i miljøhåndtering af byggeaffald og overskudsjord. Rundvisning på virksomheden i Københavns Nordhavn, som har et af de mest moderne anlæg til sortering og knusning af materialer. Foredrag om virksomheden og dens virkeområde. Pris inkl. kaffe og kage kr. 95,- (kr. 75,- for medlemmer af Grøn Hverdag). Mødested er Katttegatvej 35, hovedindgangen, 2150 Nordhavn. Bus 26 fra Østerport station har stoppested lige i nærheden.

Tilmelding senest den 21. oktober til LOF Kursuscenter, Algade 31, Roskilde, åbent man – torsdag 10.00-14.00, tlf. 4632 2021, roskilde@lof.dk.

Betalingsoplysninger ved tilmelding. Minimum 20 deltagere. Læs mere på www.lofkursuscenter.dk.

Rudersdal

Selvforsyning

Torsdag den 28. november 2013 til torsdag den 22. maj 2014, 6 kursusdage kl. 18-21 ved økologisk havebrugskonsulent Aiah Noach. Kurset sætter fokus på økohaver og økohavefolket. Både dem der er i fuld gang, dem der lige er startet og 'wannabe' økofolket. Pointen er, at økologisk egenproduktion af fødevarer ikke behøver være et hårdt slid, men at det kan gøres nemt og sjovt og kan være anledning til en række positive oplevelser. Kursusforløbet vil indeholde gennemgang af spiselige haveplanter, regnvand og vanding, næring, jord, lys/skygge, varme/kulde og økologiske værdier i haven. Fakta krydres med inspiration og idéer til at få mere ud af haven uden overanstrengelse, og gerne sammen med hele familien.

Vi gennemgår emner som: Dyrkning af frugt, bær, nødder, grønsager, grøngødning, frø og planter livscyklus. Økologisk havedesign med vægt på naturens kredsløb og dovenskabsprincippet, kombineres med klima, dyrkningsystemer og dovnegrønsager. Kurset tilbydes med speciel rabat i anledning af Birkerød Fritidsskoles 35 år som aftenskole. Sted: Mantziusgården, Johan Mantzius Vej 5, Birkerød. Hold B32703. Tilmelding: tlf. 7020 6574 eller www.fritidsskoler.dk.

Roskilde

Plantebyttedag

Lørdag den 12. oktober kl. 10-12 på Hestetorvet. Efteråret er her, og haven bugner med frugter og planter. Der er stadigvæk tid til at komme i haven, fjerne det, du ikke vil have, og plante noget nyt. Og hvad så med at give det væk, du ikke har brug for og få nogle andre planter i bytte?. Man kan tage med, bytte, give, få: planter, stiklinger, stauder, frø. Alle er velkomne.

Der vil også være informationsboder fra Grøn Hverdag, Danmarks Naturfredningsforening, Røff (Roskilde økologiske fødevarefællesskab) og Frøsamlerne. Arr: Grøn Hverdag i Roskilde og Omegn. Kontakt: Lucia, tlf. 2588 4528, lucia@ruc.dk.

Lolland

Søllested Sukker

Torsdag den 10. oktober, kl. 18. Godsejer Ulrik Theophil Jørgensen fortæller om projektet: En minisukkerfabrik med en oplevelsesbaseret produktion af økologisk sukker i Søllestedgårds gamle hestestald. Sted: Søllestedsgårdvej 4, Søllested. Tilmelding: Nakskov Turistbureau tlf. 5492 2172. Fri entré.

JYLLAND

Aarhus

MAD – Mit Autentiske Danmark

Fredag den 18. søndag den 20. oktober. Ridehuset, Vester Alle 3. Se side 24-25.

Skive

Thise Mejeri

Torsdag den 17. oktober, kl. 11. Limfjordsfortælling: Syv landmænd med store drømme om eget økologisk mejeri stod bag, og drømmene gik i opfyldelse: i dag er kredsen af landmænd udvidet til 82. Mejeriet kører i døgn drift, og de mange mejeriprodukter kan købes overalt i Danmark. Inden for det sidste par år er der foretaget betydelige investeringer i bygninger og procesudstyr, men fundamentet er stadig det samme: økologi, bæredygtighed og sammenhold omkring et frit og uafhængigt mejeri. Sted: Sundsørevej 62, Roslev. Entré: kr. 50,-.

Få mere information på www.gronhverdag.dk

Besøg Grøn Hverdags

hjemmeside

GRONHVERDAG.DK

og få mere information

om grønne aktiviteter

mellem de trykte udgaver

af 'Grøn Hverdag'

HOLD DIG IKKE TILBAGE:

Skriv eller ring til sekretariat eller bestyrelse med ideer, ris eller ros.

Vi er meget åbne over for ny inspiration og ideer til arrangementer og artikler i Grøn Hverdag

Grøn Hverdag's

Jubilæum

3. oktober

kl. 15-18

i Karens Hus
Bispebjerg!

LOKALE KONTAKTPERSONER

GIV MILJØET EN HÅND - HVER DAG

KREDSFORMÆND

ALBERTSLUND

Lars Clark
☎ 43 62 06 82
clark@tdcadsl.dk

BRØNDBY

Jan Halberg
☎ 60 66 00 58
jan.halberg@gmail.com

KØBENHAVN

Jørgen Martinus
☎ 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

ROSKILDE & OMEGN

Ilse Friis Madsen
☎ 46 37 11 09
ilse@friis.mail.dk

SORØ & OMEGN

Dorte E. Nielsen
☎ 24 60 02 61
soroelot@stofanet.dk

SYDJYLLAND

Fritze Lundstrøm
☎ 75 50 86 00
fritzekost@hotmail.com
www.gronhverdagsyddjylland.dk

ØVRIGE KONTAKTPERSONER

BORNHOLM

Ernst Holz Hansen
☎ 27 51 43 56
holzhanzen@mail.dk

ESBJERG

Erik Madsen
☎ 75 10 17 06
erik-m@vip.cybercity.dk

FREDERICIA & VEJLE

Annemette Bargum
☎ 60 62 54 43
annemette.bargum@gmail.com

FURESØ

Karen Strandesen
☎ 31 15 15 57
karen@strandesen.dk

FYN

Conniramskov
☎ 66 17 06 54
conniramskov@hotmail.com

GRIBSKOV

Kirsten Gamst
☎ 48 79 76 50 / 21 43 63 62
kirsten.gamst@hotmail.com

GØRLEV

Allan Diehl
☎ 35 26 24 30

HELSINGØR

Aase Hornbæk
☎ 48 41 63 41
aasehorn@gmail.com

HERLEV

Lone Fosdal
☎ 44 91 33 86 / 26 25 33 86
lone@fosdal.dk

HERNING

Anette Vestergaard
☎ 97 13 34 78
anet.4.2@post.tele.dk

HJØRRING

Peter Yde
☎ 98 90 11 12
petyde@gmail.com

HØJE TAASTRUP

Knud Anker Iversen
☎ 50 12 68 68
mec@mec-ht.dk

KØGE

Det Grønne Hus
Marianne Mark
☎ 29 33 99 78
marianne@detgroennehus.dk
www.detgroennehus.dk

LOLLAND & FALSTER

Dion L. Gornitzka
☎ 54 85 65 70
mailtildion@gmail.com

LYNGBY-TAARBÆK

Henriette S. Kristensen
☎ 16 17 50 58
marts2300@hotmail.com

MIDT NORD

Rita Nørregaard
☎ 30 26 72 87
rita.noerregaard@hotmail.com

MØN

Krista Steffensen
☎ 55 81 20 81
info@liselundslot.dk

RINGKØBING-SKJERN

Birthe Toft
☎ 23 44 95 94
oeko@vestjyllandshojskole.dk

SKANDERBORG

Anna Andersen
☎ 86 52 22 54

SLAGELSE

Helene Dreyer
☎ 55 45 94 03 & 22 45 05 08
helene.rebien@gmail.com

SYDSJÆLLAND

Jørgen Johansen
☎ 52 38 61 63
jraunj@gmail.com

VEJEN

Gerda Iversen
☎ 20 68 47 20
gerdai@vip.cybercity.dk

Grøn Hverdag er repræsenteret i Albertslund Kommunes Grønne Udvalg.

BESTYRELSEN:

Jørgen Martinus, formand, redaktør, repræsenterer Grøn Hverdag i Dansk Folkeoplysnings Samråd og Forbrugerrådet. Bestyrelsesmedlem i Agendaforening Nordvest.
Tlf. 2888 0252, martinusmail@gmail.com

Ilse Friis Madsen, næstformand, medredaktør, repræsenterer Grøn Hverdag i Forbrugerrådet. Initiativtager til projekter. Formand i Grøn Hverdag i Roskilde og Omegn.
Tlf. 4637 1109, ilse@friis.mail.dk

Lars Clark, kasserer, Repræsenterer Forbrugerrådet i Forbrugerankenævnet, Ankenævnet for Dyrlæger og Arbejdsgruppe for Telestyrelsen.
Tlf. 4632 0682, clark@tdcadsl.dk

**BLIV
KONTAKT-
PERSON**

Kontakt sekretariatet.

AFSENDER: GRØN HVERDAG, BISPEBJERG BAKKE 8, 2400 KØBENHAVN NV

ID-nr. 47416

Gaveide!

Et års gavemedlemskab

Bestil via mail@gronhverdag.dk

Grøn
Hverdag

www.gronhverdag.dk

Medlemskab 1 x 4 blade	250 kr.
Abonnement 1 x 4 blade	200 kr.
Firma-abonnement, lille 10 x 4 blade	500 kr.
Firma-abonnement, stort 20 x 4 blade	1.000 kr.

Indbetaling på reg.nr. 9860 konto-nr. 87304 32462 eller gironr. 717-7224 med angivelse af afsender (navn eller medlemsnummer)

STØTTEBELØB modtages med glæde på samme konti